

Paweł Szymon Towpik
Uniwersytet Zielonogórski
Ośrodek Badań Genealogiczno-Heraldycznych
i Regionalnych „HISTORIAE” w Ochli

WIESZTORTOWICZE Z PODBRZEZIA I BAKSZT W WIELKIM KSIĘSTWIE LITEWSKIM W ŚWIELE ŹRÓDEŁ Z II POŁOWY XV I I POŁOWY XVI WIEKU

Prowadzone przeze mnie już od kilku lat kompleksowe badania genealogiczne rodzin Wiesztortowiczów (vel Wiesztortów), z terenów dawnego Wielkiego Księstwa Litewskiego, z całą pewnością dowiodły, że nie wszystkie znane nam osoby czy nawet kilkupokoleniowe linie noszące niegdyś nazwisko Wiesztort lub patronimik Wiesztortowicz należały do jednego rodu¹. To samo dotyczy również współcześnie żyjących Wiesztortów. W rzeczywistości mamy bowiem do czynienia z niezależnym od siebie, co najmniej kilkakrotnym powstaniem tego samego patronimika, a później trwałego i dziedzicznego już nazwiska (w różnym czasie, na różnym terenie, w obrębie różnych istniejących niegdyś warstw społecznych).

Wszystkie te nazwiska i patronimiki wzięły swój początek od funkcjonującego w dawnym języku litewskim imienia *Wiesztort*, które prawdopodobnie można tłumaczyć jako „Bogaty Pan”², i które – jak się wydaje – było używane także w innych bałtyckich językach³. Odimienne pochodzenie nazwiska w dużej mierze utrudnia

¹ Autor niniejszego artykułu prawdopodobnie jako pierwszy podjął naukowe badania genealogiczne tych rodzin, gdyż do chwili obecnej [maj 2014 r.], poza drobnymi wzmiankami, nie ukazała się (zarówno w Polsce, jak też na Litwie czy Białorusi) żadna poświęcona im publikacja. Wstępne wyniki tych badań zostały przedstawione w: P.S. Towpik, *Wiesztortowie z Wielkiego Księstwa Litewskiego ze szczególnym uwzględnieniem XV i XVI stulecia*, praca magisterska napisana pod kierunkiem prof. L. Belzyta w Instytucie Historii Uniwersytetu Zielonogórskiego w 2006 r.

² Nazwa osobowa Wiesztort zbudowana jest z dwóch członów: *wiesz* i *tort*. Pierwszy z nich bierze swój początek zapewne od litewskiego słowa *vieš*, oznaczającego niegdyś m.in. słowo ‘pan’ w znaczeniu kogoś ważnego, sprawującego władzę. Drugi człon pochodzi prawdopodobnie od litewskiego słowa *turtas*, czyli ‘majątek’, ‘bogactwo’. Na podstawie: B. Kalėda, A. Kalėda, *Słownik litewsko-polski polsko-litewski*, Warszawa 2007 oraz www.lietpol.pl. Warto też wspomnieć, że istnieje np. litewskie słowo *viešpats*, które oznacza ‘ten który panuje’. Za czasów Litwy pogańskiej słowo to było określeniem na człowieka, który przewodniczył wiecowi, ‘pana wiecu’. Zob. J. Ochmański, *Historia Litwy* (dalej: J. Ochmański, *Historia Litwy*), wyd. 2, Wrocław 1982, s. 38.

³ Możliwe, że nosił je także jeden z wodzów plemienia Semigalów, wzmiankowany w latach 1205-1219 pod imieniem *Vesthard*. Zob. *Heinrici Chronicon Lyvoniae*, red. W. Arndt, Hannover 1874, CL: V.4, IX.2-4, XII.2, XXIII.4.

badania, gdyż w samym tylko obrębie stanu bojarskiego (czy też szlacheckiego) zostało wyodrębnionych siedem linii, których jak dotąd nie udało się ze sobą jednoznacznie powiązać, i które należą do co najmniej trzech odrębnych rodów o tym nazwisku. Jednocześnie należy zauważyć, że osoby z patronimicznym nazwiskiem Wiesztortowicz źródła odnotowują czasami, niejako zamiennie, z nazwiskiem Wiesztort.

I tak Księstwo Żmudzkie reprezentują dwie najprawdopodobniej blisko ze sobą spokrewnione linie, o których udało się zebrać informacje głównie z XVI wieku. Pierwsza z nich miała swoje rodowe gniazda, wsie Wiesztorty i Pogirżduty oraz inne główne majątki we włości korklańskiej, ponadto posiadała też dobra w sąsiednich włościach: medygańskiej, miedniańskiej, powondeńskiej i żorańskiej oraz już dalej położonym powiecie rosieńskim. Druga żmudzka linia miała majątki we włości kroskiej, gdzie znajdowała się też jej główna siedziba Goniprowo, a także dobra we włości kurkleńskiej, prawdopodobnie też użwienckiej i w okolicach Sworzan koło Wilkomierza⁴.

Na terenie Aukstoty udało się wyróżnić kolejne cztery linie genealogiczne. Pierwsza z nich to Wiesztortowie z włości ejszyskiej, którzy razem z Niewojnowiczami, Gincewiczami i Ejdyginowiczami wybroniли w II połowie XV wieku swoje bojarskie pochodzenie i uniknęli tym samym poddaństwa, powołując się na posiadanie wspólnego pradziadka z marszałkiem hospodarskim Jakubem Rałowiczem. Ich przodków, braci: Wiesztorta, Niewoina, Ginca i Ejdygina, miał sprowadzić ze Żmudzi do Ejszyszek wielki książę Witold Kiejstutowicz. Kolejna aukштоcka bojarska linia, niewątpliwie uboga, ponieważ nie posiadała poddanych, została zlokalizowana w okolicach Dorsunia w I połowie XVI wieku, gdzie odnotowano też w tym czasie dwie pustowszczyzny o nazwie Wiesztortowszczina. Istnieją poszlaki łączące linię dorsuńską z linią ejszyską⁵.

⁴ O Wiesztortach ze Żmudzi informują nas przede wszystkim bardzo liczne wzmianki w sumariuszach ksiąg sądowych wydanych w serii: *Опись документовъ Виленскаго Центральнаго Архива древнихъ актовыхъ книгъ*, t. 1: *Акты Россіенскаго земскаго суда за 1575-1586 годы, № 14575-14586*, Вильна 1901 (dalej: ОДВЦАДАК); t. 2: *Акты Россіенскаго земскаго суда за 1588-1591 годы, № 14587-14592*, Вильна 1903; t. 3: *Акты Россіенскаго земскаго суда за 1592-1595 годы, № 14593-14660*, Вильна 1904; t. 4: *Акты Россіенскаго земскаго суда за 1595-1598 годы, № 14601-14610*, Вильна 1905; t. 5: *Акты Россіенскаго земскаго суда за 1598-1600 годы, № 14611-14616*, Вильна 1907 i t. 7: *Акты Унитскаго земскаго суда за 1585-1587 г., № 15190. Акты Россіенскаго подкоморскаго суда за 1595-1655 гг., № 14602*, Вильна 1909 oraz rejestry wojska litewskiego z 1528 i 1567 r. w edycji: *Русская Историческая Библиотека Издаваемая Императорскою Археографическою Коммиссією* (dalej: РИБ), t. 33: *Литовская Метрика отдѣлъ первый*, в 3 Книги Публичныхъ Дѣлъ. *Переписи войска литовскаго*, wyd. S.L. Ptaszyski, Петербург 1915.

⁵ Zob. *Акты Литовско-Русскаго государства XIV-XVI ст* (dalej: АЛРГ), t. 1: 1390-1529, wyd. Митрафан Ф. Довнар-Запольский, t. 1, Москва 1899, s. 18, poz. 14; *Vitoldiana, Codex privilegiorum Vitoldi magni ducis Lithuaniae 1386-1430* (dalej: VCPVMDL), wyd. J. Ochmański, Warszawa-Poznań 1986, s. 129-130, poz. 156; *Акты Литовской Метрики* (dalej: АЛМ), t. 1, cz. 1: 1413-1498 гг., wyd. Ф. И. Леонтович, Варшава 1896, s. 92, poz. 236 oraz *Пепаііс войска Вялікага Княства Літоўскага 1528 года* (dalej: ПБВКЛ 1528), Мінск 2003, a także zbiór dokumentów zamieszczonych w: A. Dubonis, *Įdomesni dokumentai apie lietuvo bajorus: bajorystės atsisakymas, gavimas ir gynimas (XV-XVI a. prima pusė)*, [w:] *Lietuvos istorijos metraštis*, Vilnius 1999, s. 173-186.

Trzecia linia z Auksztoty, wzmiankowani w II połowie XV i I połowie XVI wieku właściciele Podbrzezia w powiecie wileńskim i Bakszt prawdopodobnie w powiecie święciańskim, zostaną szczegółowo przedstawieni w zasadniczej części niniejszego artykułu. Czwarta linia auksztockich Wiesztortów zamieszkiwała powiat oszmiański, gdzie wzmiankowana jest co najmniej od II połowy XVI wieku aż po okres międzywojenny. Związana była m.in. z tamtejszą Wiesztortowszczyzną, Polanami Wiesztortowskimi, Trokielami i osadą Zwirbliszki. Dokumenty XIX-wiecznych legitymacji szlacheckich przypisują tamtejszym Wiesztortom herby: Nieczuja i Waszkiewicz. Na terenie Auksztoty znane są również istniejące do dzisiaj dwie wsie o nazwie Wiesztorty: pierwsza z nich leży na Litwie przy granicy z Polską koło Sejna, druga na Białorusi, nieco na południowy wschód od miasta Postawy⁶.

Istniała również linia Wiesztortów zamieszkująca głównie Ruś, pieczętująca się herbem Sulima. Można ją uznać za najbogatszą i stojącą najwyżej w hierarchii społecznej, ze wszystkich znanych rodzin tego nazwiska. Jej najwcześniejszym reprezentantem był litewski łowczy i namiestnik słonimski Miszko Wiesztortowicz, który pierwsze nadania od Kazimierza Jagiellończyka otrzymał jeszcze przed połową XV wieku. Jego dość liczne ziemie odziedziczył syn Jan, również sprawujący urząd łowczego, a potem bezpotomnie zmarły wnuk Stanisław. Ich najważniejsze majątki to włość sielecka w powiecie kobryńskim (początkowo też słonimskim) oraz dobra Krzemień na Podlasiu. Mieli też i inne dobra w powiecie słonimskim, wołkowyskim i wilejskim, a także ziemie na zachód od Bychowca przy rzece Druć⁷. Linia ta, zapewne na podstawie wspólnoty herbowej oraz

⁶ Zob. akta XIX-wiecznych legitymacji szlacheckich przeprowadzanych przez deputację wywodową wileńską, znajdujące się w Centralnym Państwowym Archiwum Historycznym Litwy w Wilnie (Lietuvos Centrinis Valstybės Archyvas), np. Fond 391, op. 6, nr 7; popisy wojska: ПИБ, t. 33, k. 262, 569 i 573; *Metryka Litewska. Rejestr podymnego Wielkiego Księstwa Litewskiego. Województwo wileńskie 1690 r.*, t. 2, wyd. A. Rachuba, Warszawa 1989, s. 172-173, 184, czy wzmianki w: C. Jankowski, *Powiat oszmiański. Materjały do dziejów ziemi i ludzi*, cz. 1, Kraków 1896, s. 94, 98, 105; cz. 3, Petersburg 1898, s. 182-183.

⁷ Zachowała się duża liczba źródeł o tej linii Wiesztortów. Wskazanie choćby najważniejszych znacznie przekroczyłoby przyjętą tu zasadę jedynie sygnalizowania istnienia innych linii Wiesztortów, niż ta której niniejszy artykuł dotyczy. Niektóre z najistotniejszych źródeł zostaną jednak przedstawione w trakcie omawiania linii z Podbrzezia i Bakszt, ze względu na ich domniemane bliskie pokrewieństwo z linią posiadającą Sielec i Krzemień. Poniżej zostały wyliczone ważniejsze znane dobra Wiesztortów na Rusi i Podlasiu, z podaniem przynajmniej jednego poświadczającego je źródła. I tak dobra Sielec zob. m.in.: *Lietuvos Metrika (1380-1584): knyga nr 1: Užrašumų knyga 1* (dalej: ML 1), red. A. Baliulis, Vilnius 1998, s. 70, dok. 290, s. 85, dok. 380; *Opisanie dokumentov i bumag chranjaščichja v Moskovskom Archivě Ministerstva Justicii* (dalej: ОДБХМАМЮ), t. 21, cz. 2: *Knigi Litovskoj Metryki*, Moskva 1915, s. 384; wieś Danniczki koło Zdzitowa z Bortnowiczami i Sowikami – АЛПГ, t. 1, s. 15-16; majątek Chorewo – ПИБ, t. 20, k. 1046-1047, poz. 333 i k. 1096-1097, poz. 374; majątek Dory – *Lietuvos Metrika (1518-1523): knyga nr 11: irasu knyga 11* (dalej: ML 11/11), red. A. Dubonis, Vilnius 1997, s. 108 poz. 97; Słobodki i Cziczowiczi – ML 11/11, s. 108 poz. 98 i s. 112-113 poz. 105; dwór Dowkszewo (vel Montowtiszki) – ML 11/11, s. 107, poz. 95; dobra Krzemień – *Lietuvos Metrika (1387-1546): knyga nr 25: Užrašymu knyga 25* (dalej: ML 25/25), red. D. Antanavičius, A. Baliulis, Vilnius 1998, s. 81-82 poz.

sąsiedzkiego zamieszkiwania, została w dwóch XVII-wiecznych herbarzach⁸ uznana za tożsamą z rodziną Hamszejów (vel Homszejów, Gamszejów)⁹, na co jak dotąd nie udało się znaleźć jednoznacznego potwierdzenia we współczesnych im źródłach.

Badając powyższe linie, odnotowano także pojedynczych bojarów noszących imię Wiesztort czy też patronimik Wiesztortowicz, co do których nie ma pewności, czy dali oni początek rodzinom o takim nazwisku. Spośród nich należy wymienić przede wszystkim Wiesztorta Sowniczewicza, który za panowania Kazimierza Jagiellończyka otrzymał wspólnie z dwiema innymi osobami nadanie trzydziestu ludzi w Solecznikach¹⁰ oraz XV- i XVI-wiecznych przedstawicieli rodu Kruposza z okolic Radunia w powiecie lidzkim¹¹. Źródła z I ćwierci XVI wieku odnotowują także nieokreślonej nazwy rodowej bojarów we włości żyżmorskiej, będących właścicielami tamtejszej ziemi zwanej Wiesztortowszczyzną¹².

Jest też pokaźna grupa, czy to pojedynczych bojarów, czy też całych kilkupokoleniowych rodzin, których patronimiki lub nazwiska są bardzo zbliżone do nazwiska Wiesztort lub Wiesztortowicz. Może zachodzić więc prawdopodobieństwo, że te nazwy osobowe wzięły swój początek od nazwiska *Wiesztort*, po czym w zmienionej już formie utrzymywały się niekiedy przez pokolenia. Ale znane są jednak sytuacje, kiedy bezsprzecznych Wiesztortów omyłkowo zapisywano pod nieco odmiennym nazwiskiem (czy to z powodu nieustabilizowanej ortografii, czy też specyficznej wymowy

13, ze wsiami Kobyłe, Granne i Głębocek – Archiwum Główne Akt Dawnych w Warszawie (dalej: AGAD), Odział I, *Teki Ignacego Kapicy Milewskiego* (dalej: *Kapicjana*), p. 4, s. 279-283 i p. 6, s. 504-508. Natomiast o sprawowanych przez Misza i Jana urzędach zob. m.in.: H. Lulewicz, A. Rachuba, *Urzędnicy centralni i dygnitarze Wielkiego Księstwa Litewskiego XIV-XVIII wieku* (dalej: H. Lulewicz, A. Rachuba, *Urzędnicy centralni WKL*), „Urzędnicy w dawnej Rzeczypospolitej XII-XVIII wieku. Spisy”, t. II, red. A. Gąsiorowski, Kórnik 1994, s. 65, poz. 343 oraz liczne źródła z epoki podane w: S. Wysłouch, *Rozwój granic i terytorium powiatu Kobryńskiego do połowy XVI wieku*, Wilno 1930.

⁸ W. Wijuk-Kojałowicz, *Herbarz Rycerstwa W. X. Litewskiego tak zwany Compendium...*, wyd. F. Piekosiński [za wyd. – Wilno 1630], „Herold Polski”, Kraków 1897, s. 299-300 (dalej: W. Wijuk-Kojałowicz, *Compendium*); *idem*, *Herbarz szlachty Wielkiego Księstwa Litewskiego zwany Nomenclator*, wyd. „Herold Polski” [za wyd. – Vilnensi 1658], Kraków 1905, s. 207-210.

⁹ P.S. Towpik, *Родословная Гамшеев – первых владельцев Берёзы, „Гістарычная Брама”*, R. 10, nr 1, Бяроза 2008, s. 21-25; zob. także: <http://brama.brestregion.com/nomer23/artic02.shtml> [dostęp: grudzień 2013 r.].

¹⁰ Zob. *Lietuvos Metrika (1440-1498): knyga nr 3: Užrašumu knyga 3* (dalej: ML 3/3), red. L. Anužyte i A. Baliulis, Vilnius: Žara 1998, s. 51-52. Patronimik Wiesztorta Sowniczewicza może sugerować jego bliskie pokrewieństwo z możliwym i wpływowym w II poł. XIV i XV w. rodem Butrymów-Sowniczewiczów, których gniazdem była miejscowość Żyrmuny koło Lidy.

¹¹ Bardzo obszerny dokument o Krupowiczach zamieszczono w: *Акты Издаваемые Виленскою Археографическою Коммиссією Для Разбора Древнихъ* (dalej: АИВАК), т. 24: *Акты о боярахъ*, Wilno 1897, s. 220-225 edytowany z: *Актовые книги Лидскаго земскаго суда за 1796-97 году, № 5669*, л. 1223-1229. Odnioł się do niego H. Łowmiański, *Studia nad dziejami Wielkiego Księstwa Litewskiego*, Poznań 1983, s. 201 i 203.

¹² Zob. *Lietuvos Metrika (1511-1518): knyga nr 9: Užrašumu knyga 9*, red. K. Pietkiewicz, Žara 2003, s. 183, poz. 229 /226/ (dalej: ML 9/9).

podającego nazwisko, czy wreszcie niedosłyszania przez zapisującego). Także wpisy mogły niekiedy utrzymywać się w danej rodzinie nawet dłuższy czas. Tym samym konieczne jest zwracanie uwagi na wszelkie nazwiska zapisywane i brzmiące podobnie jak Wiesztort lub Wiesztortowicz. Do grupy tej można zaliczyć m.in. XVI-wiecznych Wojsztortów (vel Wajszztortów) z włości korklańskiej (lub kroskiej) oraz mieszczan o tym nazwisku z Poniewieża¹³. Również XIX-wieczni Wejsztortowie z powiatów wilejskiego (m.in. uczestnicy powstania 1831 r.) i lepelskiego¹⁴. Jest także znana od XVI wieku linia Weysztorów (vel Weyszterów, Woysztorów, Waysztor) z włości wysokodworskiej i parafii olkienickiej. W powiecie trockim były też dwie okolice o nazwie Wojsztortany¹⁵. W XV i XVI wieku wzmiankowani są Wojsztortowicze we włości rudomińskiej i wysokodworskiej oraz koło Rosieni¹⁶. Także Witortowicze m.in. z powiatu wileńskiego, kowieńskiego, upickiego, rosieńskiego i wilkomierskiego, mimo że jest to nazwisko niewątpliwie odrębnego i silnie rozrodzonego rodu, sięgającego I połowy XV wieku oraz wiele innych rzadziej już występujących imion, patronimików i nazwisk¹⁷. Należy jednak liczyć się z tym, że prawdopodobnie większa część wszystkich powyżej wspomnianych domniemyanych Wiesztortów należała do zupełnie odrębnych, niespokrewnionych z Wiesztortami rodzin.

Wspomnijmy także o włościanach noszących imię Wiesztort bądź patronimik Wiesztortowicz, gdyż niektórzy z nich również mogli dać początek rodzinom o nazwisku Wiesztort. I tak około połowy XV wieku żył Wiesztort Stiekałaniec, poddany bojara Narbuta z Łyngmiany w powiecie święciańskim. W II połowie XV wieku w powiecie przełomskim odnotowano Wiesztortów bartników. Źródła z początku XVI wieku donoszą o poddanych koniuszego litewskiego Jakuba Kuncewicza: Wiesztortcie Tydowiczu z włości hożskiej, powiatu grodzieńskiego oraz Wiesztortcie Sodomowiczu z włości stoklickiej, powiatu trockiego. W tym samym powiecie, we włości mereckiej żył w połowie XV wieku w Skrabliczkach Wiesztort Ejwiltowicz, poddany Grinka

¹³ Zob. np.: ОДБЦАДАК, т. 3, s. 118, poz. 319 i т. 4, k. 52, poz. 398.

¹⁴ S. Dangel, *Rok 1831 w Mińszczyźnie*, Warszawa 1925, s. 22 i 44.

¹⁵ *Metryka Litewska. Rejestry podymnego Wielkiego Księstwa Litewskiego. Województwo trockie 1690 r.*, oprac. H. Lulewicz, Warszawa 2000, s. 52 i 54 (dalej: ML-RPWT 1690) oraz W. Konopczyński, K. Lepszy, *Akta ugody kiejdańskiej 1665 roku*, „Ateneum Wileńskie” 1935, т. 10, s. 41.

¹⁶ Zob. m.in.: ОДБЦАДАК, т. 4, k. 180, poz. 49, ML 3/3, s. 22, k. 1, АЛМ, т. 1, cz. 1, s. 33 poz. 491 i s. 120 poz. 309, czy ПББКЛ 1528, s. 87.

¹⁷ Z bardzo wielu źródeł dotyczących Witortowiczów wspomnijmy choćby: z pow. wileńskiego – *Lietuvos Metrika (1528-1547): knyga nr 6: Užrašumu knyga 225*. Kniaga sudnych del: kopija-koniec XVI v., red. T. Lazutka, Vilnius 1995, s. 132-133, poz. 187 (dalej: ML 6/225); z kowieńskiego – LM 3/3, s. 67 poz. 3; z upickiego – *Arheografičeskij sbornik dokumentov odnosiaščsja k istorii severozapadnoj Rusi izdavaemyj pri upravlenii Vilenskago Učebnago Okrug*, т. 8, Vilno 1876, s. 92-95 (dalej: АСДСВУО); z rosieńskiego – ПББКЛ 1528, s. 163; z wilkomierskiego – *Документы Московскаго Архива Министерства Юстиціи*, т. 1, wyd. Митрафан Ф. Довнар-Запольский, Москва 1897, т. 1, s. 13 poz. 1 (dalej: ДМАМЮ).

Wołowicza, a w I ćwierci XVI wieku Wiesztortowicz z łg, poddany kniazia Bogusza Masalskiego. Byli także wzmiankowani w I połowie XVI wieku Wiesztortowicze z miejscowości Promieź w powiecie puńskim, poddani marszałka królewskiego Bohusza Bohowitynowicza. Znamy również rodzinę Wiesztortów wzmiankowaną w I połowie XVIII wieku w Chocieszewicach, leżących w powiecie krobkim w Wielkopolsce, związanych z łowczym wschowskim Stanisławem Umińskim¹⁸.

Przejdźmy teraz do bliższego omówienia interesującej nas tu linii Wiesztortowiczów z Podbrzezia i Bakszt.

Hanko Wiesztortowicz

Dnia 14 stycznia 1459 roku w Łyntupach *Andruszko Dogirdowicz* zapisał założonemu przez siebie kościołowi pod wezwaniem Wniebowzięcia NMP, ŚŚ Andrzeja i Jerzego w Łyntupach (*Lintup*): trzynastu ludzi, ziemię przy rzece Olksni (*Olksnia*) oraz dziesięciny zbożowe i inne daniny ze wsi Łyntupy, Korkorzyszki (*Korkosziski*), Struny i *Zaiesnie*¹⁹. Świadcami wystawienia dokumentu nadania byli *generosis et nobilibus*: pan *Sandiwogii* – kasztelan wileński, pan *Wasgal*, pan *Naributh Calatowicz* i *Hanczo Wisztortowicz* oraz *Juskone* i *Stanislao Krzewicz*²⁰.

¹⁸ Podajmy tu choć po jednym źródle odnoszącym się do wspomnianych przypadków: Łyngmiany – ML 3/3, s. 27; pow. przelomski – РИБ, t. 27: *Литовская Метрика. Книги записей*, Петербург 1910, k. 602, poz. 5; włość hońska – ML 25/25, s. 226-227, poz. 163; włość stoklicka – ML 9/9, s. 89, poz. 23 i s. 207, poz. 294 /292/; włość merecka – LM 3/3, s. 28; łgi – ML 25/25, s. 208-209, poz. 146 i 148; Promieź – ML 9/9, s. 188, poz. 242 /239/; Chocieszewice – *Teki Dworzaczka*, red. J. Wiślocki, wyd. elektroniczne, Kórnik–Poznań 2004, M4.X#26233 i 26274 (Pempowo).

¹⁹ Łyntupy (biał. Лынтупы, lit. Lentupis), miasteczko nad rzeką Połyntupką, 13 km na pd.-wsch. od powiatowych Świecian (lit. Švenčionys, biał. Сьвянцянны, ros. Швянчѣнис, Швенчѣнис). Zob. *Słownik geograficzny Królestwa Polskiego i innych krajów słowiańskich*, red. F. Sulimierski, B. Chlebowski, W. Wawelski, t. 5, Warszawa 1884, s. 851 (dalej: SGKPIKS); Struna (biał. Струна), osada nad rzeczką Struna, 10 km na pd. od Świecian. Zob. *ibidem*, t. 11, Warszawa 1890, s. 420; Olksna (vel Olksna, biał. Олксна), osada, 5 km na pd.-wsch. od Łyntupy. Zob. *ibidem*, t. 7, Warszawa 1886, s. 486; *Mapa topograficzna Litwy*, Skala 1 : 100 000, wyd. i akt. lata 80. XX w., N-35-29 Швенченис (dalej: MTL). Korkorzyszki, miasteczko między rzeczką Skirdyczną a rzeką *Жеймяна*, 30 km na pd.-zach. od Świecian, 3,5 km na pd.-zach. od miasta *Пабраде* i 30 km na wsch. od Podbrzezia. Zob. SGKPIKS, t. 4, Warszawa 1883, s. 402; MTL N-35-40 *Пабраде*; *Zaiesnie* – miejscowość niezidentyfikowana.

²⁰ *Kodeks dyplomatyczny katedry i diecezji wileńskiej*, t. 1: (1387-1507), wyd. J. Fijałek, W. Semkowicz, Kraków 1948, dok. 227, s. 253-255 (dalej: KDKDW) [za:] Biblioteka Uniwersytetu Wileńskiego, sygn. Bo. 53.44 [*Kopiarz diecezjalny wileński z połowy XVII wieku*], sporządzony w latach 1638-1643 przez notariusza katedralnego Wawrzyńca Mocarskiego (dalej: *Liber VI*), kar. 300'-301 No 216; Archiwum Kapituły Wileńskiej, *Liber Magnus*, s. 19-20 (rękopis zawiera kopie dokumentów z lat 1387-1626) (dalej: Lib. M.); Biblioteka Czartoryskich w Krakowie, sygn. Ms 1777, *Privilegia seu fundationes ecclesiarum dioecesis Vilnensis* (dalej: *Czart.*), kar. 26'-27 (rękopis zawiera kopie dokumentów z lat 1387-1629 oraz kilka innych do 1803). Oryginał dokumentu nieznany. Według Semkowicza „przekaz tekstu jest skażony, a sama redakcja dość niezdarna, nie ma jednak wyraźnych znamion nieautentyczności”. Zob. także: W. Przyłgowski, *Żywoty biskupów wileńskich*, t. 1, Petersburg 1861, s. 57; J. Kurczewski, *Biskupstwo Wileńskie od jego założenia aż do dni obecnych...*, Wilno 1912, s. 203.

Ta bardzo wczesna, jak na ród Wieszczortów, wzmianka wbrew pozorom niesie za sobą bardzo istotne informacje na temat wzmiankowanego w niej Wieszczortowicza. Hanko – czyli Jan – występował jako człowiek szlachetnie urodzony, co najmniej też w roku, z którego pochodzi wiadomość, obracał się wśród najwyższych litewskich elit. Jako dowód wskazać tu można obecność owego kasztelana wileńskiego *Sandiwogii*, czyli Sudywoja Wolimuntowicza – bliskiego krewnego Kieżgajłów²¹, czy pana *Wasgala*, to jest pierwszego koniuszego i ciwuna wileńskiego Wieżgajłę²². Sam zaś darczyńca *Dogirdowicz* to Andrzej Dowgirdowicz herbu Pomian, pan na Świranach i Łyntupach, syn ówczśnie nieżyjącego już, potężnego niegdyś wojewody wileńskiego Jana Dowgirda²³. Świadczenie Andrzejowi przy wystawianiu dokumentu nie tylko określa pozycję społeczną Hanka, ale sugeruje też istnienie jakichś łączących ich wzajemnych relacji. Być może była to zależność natury gospodarczej lub wojskowej, a może nawet koleżeńska znajomość lub powiązania rodzinne. Odnosnie do pozostałych osób odnotowanych przy wystawieniu dokumentu Dowgirdowicza, *Naributh Calatowicz* jest najprawdopodobniej tożsamy z Narbutem, żyjącym ówczśnie protoplastą bogatego i wpływowego rodu Narbutowiczów (vel Narbutów), którego synowie i wnukowie będą zajmować później różne urzędy dworskie i ziemskie²⁴.

²¹ Sudywoj (vel Sudiway) h. Zadora, syn Wolimonta i brat Kieżgajły (założyciela najmożniejszego na Litwie w I poł. XV w. rodu). Sudywoj m.in. w 1432 r. podpisał przymierze wielkiego księcia Świdrygiełły z Krzyżakami, był kanclerzem litewskim 1441-1444, wojewoda smoleński od 1445, namiestnikiem kowieńskim 1447-1459, a w latach 1451-1459 kasztelanem wileńskim. Zob. A. Boniecki, *Herbarz polski*, cz. 1: *Wiadomości historyczno-genealogiczne o rodach szlacheckich*, t. 10, Warszawa 1907, s. 65 oraz H. Lulewicz, A. Rachuba, P. Romaniuk, *Urzednicy wojewodztwa wileńskiego. XIV-XVIII wiek. Spisy* (dalej: H. Lulewicz et al., *Urzednicy wileńscy...*), „Urzednicy Wielkiego Księstwa Litewskiego XIV-XVIII w. Spisy”, t. 1, red. A. Rachuba, Warszawa 2004, s. 107, poz. 364. R. Petrauskas, *Lietuvos diduomenė XIV a. pabaigoje – XV a. Sudėtis – struktura – valdžia*, Vilnius 2003, s. 299 (biogram) oraz liczne inne wzmianki.

²² Wasgalo (vel Wieżgajło, Weżgajło) był pierwszym ciwunem wileńskim od 1434 r., do co najmniej 1457 r.; był też pierwszym koniuszym wileńskim w latach 1433-1434. Zob. H. Lulewicz et al., *Urzednicy wileńscy...*, s. 89, poz. 223 i s. 117, poz. 4335; A. Boniecki, *Poczet rodów Wielkiego Księstwa Litewskiego w XV i XVI wieku*, Warszawa 1887, s. 364.

²³ Andruszko z żoną Świętochną wzmiankowany już w 1454 r., zmarł w 1461 r. Jego ojciec Jan Dowgird (vel Dawgerd) był uczestnikiem unii wileńskiej w 1401 r., w 1424 r. marszałek nadworny Witolda, przed 1430 r. starosta w Kamieńcu Podolskim, pierwotnie stronnik Zygmunta Kiejstutowicza, później zamieszany w jego zabójstwo, w latach 1431-1437 starosta wileński, a od 1433 r. do swej śmierci w 1443 r. na najwyższym urzędzie wojewody wileńskiego. Zob. A. Boniecki, *Poczet rodów...*, s. 47; W. Semkowicz, *O litewskich rodach bojarskich zbratanych ze szlachtą polską w Horodle 1413 roku*, „Lituanos-Slavica Posnaniensia. Studia Historica” 1989, t. 3, s. 117-118 i 120; R. Petrauskas, *Lietuvos diduomenė...*, s. 224-225; H. Lulewicz et al., *Urzednicy wileńscy...*, s. 182 poz. 1005 i s. 192 poz. 1097; J. Tęgowski, *Rodowód kniaziów Świrskich do końca XVI wieku*, Wrocław 2011, s. 29, 60-62 i n., „Biblioteka Genealogiczna”, red. M. Górny, t. 9.

²⁴ Narbut (vel Naribut, Narybut) miał mieć aż sześciu synów: Dobrogosta (vel Piotra), Jana, Stanisława, Mikołaja, Jerzego i Wojciecha. Istnieją jednak pewne rozbieżności dotyczące osoby ojca Narbuta, gdyż zdaje się występować w źródłach z różnymi patronimikami. Zob. R. Petrauskas, *Lietuvos diduomenė...*, s. 73, 156, 184, 189, 271-273 oraz A. Boniecki, *Poczet rodów...*, s. 196-198. Raczej należy

Dwóch ostatnich świadków, występujących wspólnie pod jednym nazwiskiem, a więc prawdopodobnie braci: *Juskone* i *Stanislao Krzewicz*, jak na razie nie udało się nam zidentyfikować²⁵. Obecność Hanka Wiesztortowicza wśród przytoczonych tu osób z całą pewnością każe nam zaliczyć go do średniej warstwy bojarskiej, a nawet do jej grupy, która realnie pretenduje do przejścia na jeszcze wyższy poziom, zarówno za-
możności, jak i środowiskowego poważania. A wszystko po to, by dać sobie szansę nie tylko drobnych gospodarskich nadań, ale także uzyskania jakiegoś urzędu, który prócz przyczyniania się do jeszcze większej zamożności może także pozwolić na rzeczywisty osobisty udział w życiu politycznym Księstwa.

Nie wiadomo, czy Hanko, określając się *Wisztortowiczem*, używał tego jako patronimik, wskazując tym samym na imię swego ojca, czy też podawał nazwę rodu, z którego pochodził. Może i jedno, i drugie. Ponieważ znamy go jako świadka wystawienia dokumentu w Łyntupach, możemy spekulować, że mógł to być rejon jego zamieszkania. A jeśli tak, pojawiłoby się kolejne pytanie: czy stamtąd właśnie pochodził, czy też może był przybyszem z innych terenów? Próbę odpowiedzi nasuną nam informacje związane z kolejnym Wiesztortowiczem, którego za chwilę poznamy.

W tym miejscu należy jeszcze podać uwagę odnoszącą się do imienia wspomnianego tu Wiesztortowicza. *Hanczo*, czyli „Hanko”, to oczywiście zdrobniała wersja imienia „Jan”, wywodząca się z łacińskiej formy „Johannes”. Zauważmy, że źródła z II połowy XV wieku, ale też pośrednio (bo poprzez patronimik jego syna) źródła z I połowy XVI wieku informują nas o istnieniu Jana Miskowicza Wiesztortowicza, związanego z terenami pogranicza Rusi Czarnej i Polesia oraz południowym Podlasiem. Muszą to być jednak dwie różne osoby, skoro Jan związany był z innymi terenami, nie odnotowywano go jako Hanka, co więcej, zazwyczaj widzimy go właśnie z patronimikiem odojcowskim (jego ojcem był Misko, czyli Michał), czas jego wzmiankowania zaś to znacznie późniejsze lata 1480-1491 (zapewne więc był pokolenie młodszy). Zdaje się też stać na drabinie społecznej znacznie wyżej od Hanka, gdyż nie tylko odziedziczył po ojcu kilka majątków ziemskich, ale dodatkowo także urząd łowczego, na którym widzimy go w źródłach od 1486 roku, choć najpewniej objął go kilka lat wcześniej²⁶.

jednak wykluczyć, by był nim Tokar Ościkowicz herbu Trąby, jak chce tego: W. Wijuk-Kojałowicz, *Compendium...*, s. 311. Ze względu na ów patronimiczny problem, nie możemy więc całkowicie wykluczyć, że rozpatrywany tu *Naributh Calatowicz* mógł być przodkiem jakiejś innej rodziny Narbutów czy Narbutowiczów. Patrz np.: ibidem, s. 154, 216; A. Boniecki, *Poczet rodów...*, s. 198-199.

²⁵ Ta trudność w identyfikacji oraz fakt wzmiankowania jako ostatnich sugeruje, że zapewne mieli w tym wydarzeniu najmniejsze znaczenie, a jednocześnie mogli też być spośród świadków najmłodszy.

²⁶ Zob. np.: РИБ, т. 20: *Литовская Метрика. Книга первая судныхъ делъ 1510-1517. Книга вторая судныхъ делъ 1506-1523. Книга третья судныхъ делъ 1518-1522*, Петербург 1903, k. 1377-1378, poz. 105; H. Lulewicz, A. Rachuba, *Urzednicy centralni WKL*, s. 65; T. Jaszczolt, *Szlachta ziemi drohickej w XV i poczynkach XVI w. Zagadnienia społeczne, gospodarcze i genealogiczne*, praca doktorska

Jak będziemy starali się jeszcze w niniejszej pracy wykazać, Hanko Wiesztortowicz mógł być za to stryjem Jana Miszkowicza. Teraz jednak przybliżmy osobę Jacka Wiesztortowicza, prawdopodobnie Hanka syna.

Jacko i Anna Wiesztortowiczowie

Jacka Wiesztortowicza po raz pierwszy spotykamy w źródłach jako świadka dokumentu, wystawionego w Świrze 1 sierpnia 1472 roku, którym *Syenko Romanowicz* z żoną Bogdaną nadali ufundowanemu przez siebie ołtarzowi w tamtejszym kościele parafialnym dwór w Jodupie z inwentarzem zwierzęcym i sześcioma ludźmi oraz różne daniny i dziesięciny z Wołczyna, Sporów i Świra²⁷. *Jacko Wiesztortowicz* wymieniony jest tam wśród takich *illustribus, generosis, nobilibus*, jak: *Jacobo Budwidocz, Michaelae Kricowicz, Bogdan Bitolwicz* czy *Jacobo* pleban z Łyntupy²⁸.

Po raz drugi *Jacko Wiesztortowicz* pojawia się już w swoim testamencie. W Podbrzeziu 31 października 1484 roku, w obliczu zbliżającej się śmierci, dokonawszy uprzednio spowiedzi, spisał ręką notariusza publicznego, a jednocześnie plebana z Mejszagoły – Jerzego syna Pawła, swą ostatnią wolę. Chcąc zjednać sobie łaskę Nieba, uczynił w pierwszej kolejności zapisy na kościół w tejże Mejszagołe²⁹. W zamian za pięć mszy rocznych darował mu na wieczność dwóch ze swych poddanych, braci *Seredzusa* i *Steczusa*, wraz z przyszłymi ich potomkami. Zapisał też 14 kop szerokich groszy

napisana pod kierunkiem prof. Jana Tęgowskiego w 2010 r. na Wydziale Historyczno-Socjologicznym Uniwersytetu w Białymstoku, s. 202, [za:] Biblioteka Litewskiej Akademii Nauk w Wilnie, F. 17-194, k. 4-4v.

²⁷ Świr (vel Swir, biał. Свир, ros. Свирь), miasteczko przy pn.-zach. brzegu jeziora Świr, około 70 km na pn.-wsch. od Wilna, na pd. od Święcian. Zob. SGKPIKS, t. 11, s. 713-714 i *Mapa topograficzna Białorusi* w skali 1 : 100 000 (Dalej: MTB), wyd. i aktualność II poł. lat 70. i lata 80. XX w., N-35-41 *Свирь*; Jodupa (vel Jodupce, Jodowce, ros. Иодовцы), leżą 15 km na pd.-zach. od miasta Postawy (biał. Паставы, ros. Поставы) i 22 km na pn.-wsch. od Łyntupy. Zob. SGKPIKS, t. 3, Warszawa 1882, s. 596 i MTB N-35-30 *Поставы*; Spory (biał. Споры), osada przy jeziorze Spory, 10 km na pd.-zach. od Postawy. Zob. SGKPIKS, t. 11, s. 146-147 i MTB N-35-30 *Поставы*. Wołczyn (vel Wolczyn, Sermierz, biał. Воўчын, ros. Мал. Сырмеж), 2 km na zach. od jeziora Narocz (biał. Нарач, lit. Narutis) i 5 km na pd.-zach. od miasteczka Narocz. Zob. SGKPIKS, t. 13, s. 865 i MTB N-35-42 *Мядель*.

²⁸ KDKDW, dok. 278, s. 324-325, [za:] diecezjalny [*Kopiarz Tyszkiewiczowski*], sporządzony został w I ćwierci XVI wieku przez notariusza kurialnego Stanisława Komorowskiego (dalej: *Tyszk.*), kar. 11'-12 nr 13 (przed II wojną światową znajdował się w Warszawie, w domu hrabiów Tyszkiewiczów przy ul. Matejki 8, jego powojenne losy są nieznane); *Lib. VI*, kar. 315'-316 nr 225; *Czart.*, kar. 34'-35; *Lib. M.*, k. 25'-27. Patrz także: J. Kurczewski, *Biskupstwo...*, s. 205. Według J. Fijałka i W. Semkowicza „dokument nie wydaje się zupełnie wolnym od podejrzenia o interpolacje w bogatym uposażeniu altarzy”. Oryginał dyplomu nieznan.

²⁹ Mejszagoła (lit. Maišagała, biał. Майшагола), miasteczko nad rzeczką Mussą, ok. 25 km na pn.-zach. od centrum Wilna. Zob. SGKPIKS, t. 6, Warszawa 1885, s. 243-244; MTL N-35-39 *Вильнюс*.

praskich na budowę kościoła, które to pieniądze, jak podał, zostały zastawione na ludziach przypisanych pani *Elizabeth Andruszkownie*, małżonce *Alberta Iwaskowicza*. Swojej małżonce Annie przekazał dwory w Podbrzeziu i Baksztach na 100 kop groszy oprawne, swych ludzi, ziemie i stawy, także własnego wierzchowca oraz wszystko inne, co do niego należało. Wiesztortowicz uwolnił też swojego sługę *Climiecza*. Kazał też ściągnąć swoje wierzytelności, które dokładnie wymienił, podając poszczególnych osobistych dłużników z kwotami, jakie są mu winni. Niektóre z nich były zabezpieczone na trzymanych gruntach, a wszystkie razem opiewały na kwotę 39 i 2/3 kop groszy oraz 2 grzywnach. Jednocześnie niektórym dłużnikom darował część należności, łącznie na sumę 8 kop groszy i 1/2 grzywny. Odzyskane sumy miały posłużyć na spłatę jego długów, a pozostała reszta miała zostać przeznaczona na modły za jego duszę³⁰.

Wierzytelności Wiesztortowicza przedstawiały się następująco: *Bartko Butkowicz* miał zapłacić 4 kopy groszy, a 3 kopy zostały mu darowane; *Stecus Peitkonis* miał dać 2 kopy, z trzeciej został zwolniony; *władika Branski* zalegał 5 kop; pan *Jacobus Niemierowicz* winny był 2 kopy; *Juchno Juskowicz* 2 kopy i 20 groszy; *Januszko Zastawtowicz* również 2 kopy i 20 groszy; *Fiedko* 30 groszy; *Prorusko* 3 kopy; sługa *Naruszis* także 3 kopy; *Miczus* 90 groszy; diak *Niger* grzywnę (?), z czego oddać miał połowę; *Januszko Janowicz* całą grzywnę; *Dauczus* winien był 70 groszy, które zabezpieczone były na placu pustym o wartości 1/3 kopy (?); *Rimszelis* także 70 groszy; *Petko Daukintowicz* trzymał zabezpieczone zastawem 70 groszy, z czego 20 zostało mu darowane; *Narbuth* zalegał z 20 groszami; *Woytko Kuraczka* z 70 groszy zastawionych łąką miał oddać 30 groszy oraz *Juszecko* i *Potrecz Andruszic* (bracia ?) dłużni byli 5 kop, z czego 3 zostały im darowane. Egzekutorami testamentu zostali: *Daumunt Butwidowicz*, *Jacob Cristinum*, *Michaiło Michałowicz* oraz spisujący dyktowany testament *Georgius* – pleban z Mejszagoły. Przy spisaniu testamentu byli również szlachetni: *Siedbor* i *Olechno Tautim Petraszowicz*³¹.

Testament Wiesztortowicza pozwala pokusić się o próbę oceny jego zamożności, a tym samym określenie jego pozycji wśród litewskiej szlachty. Ważna jest tu informacja o posiadanych dwóch dworach, które najprawdopodobniej należy rozumieć jako domy mieszkalne, pewnie także spełniające funkcje obronne oraz usytuowane obok nich budynki gospodarcze. W pobliżu każdego z dworów zapewne znajdowały

³⁰ KDKDW, dok. 342, s. 397-399, [za:] *Lib. VI*, kar. 267'-268 nr 178 z dopiskiem *Lectum Descriptum*; *Czart.*, kar. 42'-43; *Lib. M.*, kar. 34-35. Zob. także: J. Kurczewski, *Biskupstwo...*, s. 184; W. Semkowicz, *O litewskich rodach...*, s. 130. Oryginał dokumentu nieznany.

³¹ W zależności od kopii dokumentu dysponujemy różną formą zapisu niektórych imion i patronimików. I tak w *Lib. VI*: *Władyka Branski*, *Zasztawtowicz*, *Prorusko* (?), *Naruszis*, *Janawicz*, *Dawczus*, *Curaczka*, *Butuidowicz*, *Cristinum*, *Tautym*, łączy też w jedną osobę *Iuszecko Potrecz Andruszycz*. Natomiast *Czart.* i *Lib. M.* różnią się zapisem patronimików: *Pietkonis*, *Zastawłowicz*, *Pronisko* i *Dawczus*.

się gospodarstwa włościańskie, co potwierdza wymienienie w testamencie ziemi, stawów (zapewne rybnych) i poddanych. Możemy się domyslać, że owymi poddanymi była czeladź i „ludzie ciągli” (*тяглые*), a być może także „słudzy putni” (*путны*). Ci pierwsi rekrutowali się zazwyczaj z tzw. ludzi niepochożych, nieposiadających ziemi ani osobistej wolności, a co z tego wynika – także osobowości prawnej. Zajmowali się bezpośrednią obsługą obu dworów i przyległych bezpośrednio do nich gospodarstw bojara. Ci drudzy jeszcze wtedy byli zazwyczaj „ludźmi pochożymi”, a więc osobiście wolnymi, mogącymi dochodzić swych określonych praw i racji nawet sądownie. Z przydzielonej im ziemi, posiadając własne domy i gospodarstwa, zobowiązani byli do stałych świadczeń osobistych w formie pańszczyzny (wtedy jeszcze wynoszącej od kilku, do kilkunastu dni w roku, z 1 posiadanej przez chłopą włóki) oraz świadczeń rzeczowych, zazwyczaj w formie corocznych danin. Było to przede wszystkim tzw. „dziakło” (*дакло*), czyli uiszczana w życie i owsie dań zbożowa oraz siano, była także danina pieniężna „groszowa”. Funkcjonowała ówczesnie również dań: bobrowa, miodowa, woskowa, konopna i lniana, także przędzy. Dopóki pochoży spełniali nałożone na nich ciężary, dopóty mogli trzymać obrabiane przez siebie grunty, dziedzicząc je z pokolenia na pokolenie, jak swego rodzaju wieczystą dzierżawę. Zazwyczaj po uiszczeniu wszystkich świadczeń i znalezieniu zastępcy na swoje gospodarstwo, mogli grunt swój opuścić i osiedlić w innym miejscu. I wreszcie słudzy putni, zwani też sługami: „pancernymi”, „szczytnymi”, „pośpiesznymi” czy „konnymi”, a nawet „putnymi bojarami”, stanowili grupę ludności, której status mieścił się pośrednio między bojarstwem a wolnym włościanstwem, z którego często ich powoływano. Za nadaną ziemię, którą osobiście uprawiali, byli zobowiązani do służby wojskowej lub służby kurierskiej. Zazwyczaj też płacili pewien czynsz. Jak jednak dokładnie wyglądał system poddaństwa i powinności u Jacka Wiesztortowicza, z braku stosownych dotyczących go źródeł nie da się stwierdzić ³².

Istotną informacją w testamencie są podane kwoty zapisów i wierzytelności, wynoszące przed częściowymi umorzeniami łącznie nieco ponad 155 kop groszy³³, co stanowiło ówczesnie kwotę niemałą, wykraczającą poza możliwości szeregowego bojara³⁴.

³² S. Kutrzeba, *Historia ustroju Polski w zarysie*, t. 2: *Litwa*, Warszawa–Lwów, s. 15-17, 40, 55; H. Łowmiański, *Studia...*, s. 445-446; J. Ochmański, *Historia Litwy*, s. 62, 391.

³³ Pojawiające się dwukrotnie przy kwotach słowo „siclum” prawdopodobnie oznaczało polską grzywnę srebra, odpowiadającą 48 groszom. Gdyby chodziło tu o grzywnę litewską (tzw. *kapę*), na którą przypadało 60 groszy, zapewne podano by to jako 1 kopa, czyli jak kilkunastokrotnie wymienione w testamencie „sexagenas”. Zob. M. Gumowski, *Numizmatyka litewska wieków średnich*, Kraków 1920, s. 25, 31.

³⁴ Jak znaczną sumą było owe 155 kop groszy, świadczyć mogą przykładowe kwoty ówczesnych transakcji: 2 łaki – 4 kopy groszy; 1 pole – 4 kopy groszy; „ziemia z krzakami, wodami i pagórkami” – 2 kopy groszy; „człowiek z dwoma jego synami... i dwie ziemie... ze wszystkimi prawami i przynależnościami” – 18 kop groszy (KDKDW, dok. 339 z 1484 r., dok. 347 i 355 z 1486 r., dok. 359 z 1487, dok. 369 z 1491 r.).

Z tej kwoty nieco ponad czwartą część stanowiły jego wierzytelności. Nie wiemy, czy wszystkie wynikały z wcześniej udzielonych przez niego hojnie pożyczek, czy też może były tam także jakieś niezapłacone mu kwoty, należne choćby tytułem sprzedanych przez niego gruntów, a w przypadku jego sług być może także ich zaległe czynsze. Tak czy inaczej, wystawcę przytoczonego testamentu należałoby widzieć raczej wśród średniozamożnego bojarstwa, zdecydowanie wykraczającego poza pozycję szlachty posiadającej kilka dymów na części wsi, nie mówiąc już o bojarstwie zagrodowym. Ponadprzeciętną pozycję dziedzica Podbrzezia i Bakszt potwierdzają swoją obecnością w charakterze dłużników niektóre z wymienionych w przytaczanym dokumencie osób, a także sam egzekutor ostatniej woli testatora.

Wśród osób, które widzimy przy Jacku Wiesztortowiczu, kiedy jest on świadkiem wystawiania dokumentu, a także wśród tych, które 12 lat później pojawiają się w jego testamencie, rozpoznajemy przedstawicieli możnych i wpływowych litewskich rodów, w tym także urzędników państwowych i kościelnych. I tak świadczyli z Jackiem w 1472 roku *Jacobo Budwidocz*, zapewne książę Jakub Butwidowicz Świrski herbu Lis³⁵ oraz *Michaele Kricowicz*, niewątpliwie jeden z synów księcia Kryka Świrskiego³⁶. Sam wystawca owego dokumentu – *Syenko Romanowicz* – to nikt inny, jak książę Sieńko Romanowicz Świrski³⁷. Książem Świrskim jest także *Daumunt Butwidowicz*, pierwszy egzekutor testamentu Wiesztortowicza³⁸. Natomiast należy odrzucić podaną niegdyś sugestię, jakoby jeden z dłużników, *Stecus Peitkonis*, był również ksiąciem Świrskim. U obu bowiem żyjących w XV wieku książąt Świrskich o imieniu Pietko (Piotr) nie widzimy żadnego syna o imieniu *Stecus* (zapewne Steczko) czy też podobnym³⁹. Wzmiankowany w testamencie *Albert Iwaskowicz* to zapewne Wojciech Iwaszkowicz Sakowicz, również występujący przy książętach Świrskich, uważany za bratanka wojewody trockiego Andruszki Sakowicza herbu Pomian⁴⁰. *Januszko Zastawtowicz* zdaje się

³⁵ Występuje także w 1483 r. z bratem Domuntem. Zob. KDKDW, dok. 331, s. 388 oraz J. Tęgowski, *Rodowód...*, s. 154-155. Ale już od schyłku XIV w. widać w rejonie Żupran rodzinę Butwidowiczów herbu Leliwa, możliwe, że rodowców wojewody Moniwida. Zob. W. Semkowicz, *O litewskich rodach...*, s. 22.

³⁶ Wskazuje na to obecność poprzedzającego go Świrskiego oraz samych wystawców dokumentu. Kryk Jan Świrski występuje jako świadek dokumentów z lat 1433-1434 normujących stosunki polsko-litewskie po obaleniu Świdrygiełły i objęciu rządów przez Zygmunta Kiejstutowicza. J. Tęgowski, *Rodowód...*, s. 23-29.

³⁷ J. Tęgowski, *Rodowód...*, s. 108-111.

³⁸ *Ibidem*, s. 151, 153-154.

³⁹ Sugerują to redaktorzy edycji dokumentu z 1484 r. Zob. KDKDW, dok. 342, s. 398. Wskazują przy tym na: J. Wolff, *Kniaziowie Litewsko-Ruscy od końca XIV wieku*, Warszawa 1895, s. 505, ale tam księcia *Stecusa* Świrskiego nie widzimy. Nie zna go także: J. Tęgowski, *Rodowód...*, tab. 5, s. 64-65 i tab. 8, s. 111.

⁴⁰ *Domino Alberto Sakowic* świadczył w 1463 r. u Świrskich na dokumencie fundacyjnym kościoła w Małym Miadziole. Jako *Alberto Iwaskonis Szakowycz* świadczył na dokumencie Katarzyny Montuszowej w 1471 r. Zob. KDKDW, dok. 244, s. 276-279 i dok. 273, s. 319-320. Jego ojciec Iwaszko

należać do znanego rodu Zasztowtowiczów (vel Zasztotowiczów), których protoplasta miał się pojawiać w dokumentach państwowych już od 1398 roku⁴¹.

Zagadkową postacią jest *władika Branski* (lub *Branszki*), którego najprawdopodobniej należy rozumieć jako biskupa obrządku wschodniego z miasta Briańska⁴², być może tożsamesego ze wzmiankowanym tam w 1499 roku władyką czerniechowskim i briańskim Jonem⁴³. Jacko był rzymskim katolikiem, co wiemy choćby z faktu uczy-nionego przezeń zapisu na budowę kościoła w Mejszagole, czy też darowania dwóch ludzi za rokroczne odprawianie za jego duszę pięciu mszy. Nasuwa się więc pytanie: w jakich okolicznościach książę Kościoła o innym obrządku, mający swoją siedzibę około 600 km w linii prostej od Podbrzezia, mógł zadłużyć się u Jacka? Czy były to tylko wzajemne interesy, powstałe na zasadzie przenikania się ich kręgów towarzyskich, czy też może dług wynikał z łączących Wiesztortowicza i władykę relacji rodzinnych? Nasuwać się może także inna identyfikacja osoby określonej jako *władyka Branszki*. Być może chodziło o jakiegoś „włodykę”⁴⁴ z miasta Brańska⁴⁵ na Podlasiu. Przeciwno takiej interpretacji można jednak wnosić, że trudno jest znaleźć w podobnych doku-mentach z tamtego okresu i terenów przypadku, gdzie użyto by słowa *władyka* w innym znaczeniu niż biskup obrządku wschodniego. Gdyby to był włodyka, kurtuazyjnie powinien też zostać wymieniony po, a nie przed *dominus Jacobus Niemierowicz*. I nie usprawiedliwiałaby tego wyższa, bo wynosząca 5 kop groszy, kwota długu władyki, gdyż u osoby przed nim testament podaje dług 2 kop groszy (pomniejszony z 3 kop), a więc ostatecznie taki sam jak u Niemirowicza. Wersja włodyki z Brańska na Podlasiu jest jed-

Sakowicz był w 1451 r. zarządcą dworu wielkiego księcia w Wilkoniszkach. Zob. KDKDW, dok. 226, s. 252-253. Domniemany dziadek Sak był uczestnikiem unii w Horodle oraz świadczył kilka państwo-wych dokumentów. Zob. W. Semkowicz, *O litewskich*, s. 115-117. O Sakowiczach zob. także: Ė. Kelma, *Ród Sakowiczów i jego majątności w XV i pierwszej połowie XVI wieku*, „Lituan-Slavica Posnaniensia. Studia Historica”, t. 3, 1989, s. 162; R. Petrauskas, *Lietuvos diduomenė...*, s. 287-292.

⁴¹ Ma nim być Zastold, który jako *Saystod* występuje na dokumencie krzyżacko-litewskiego traktatu pokojowego, zawartego na wyspie Salin w 1398 r. Zob. R. Petrauskas, *Lietuvos diduomenė...*, s. 62, 69, 309; W. Wijuk-Kojałowicz, *Compendium...*, s. 281-282; H. Lulewicz et al., *Urzednicy wi-leńscy...*, poz. 3481.

⁴² Briańsk (ros. Брянск) nad rzeką Desną, leżał w północnej części Księstwa Siewierskiego, ówczesnie w granicach Wielkiego Księstwa Litewskiego. Utracony został na rzecz Moskwy w 1503 r. Zob. *Atlas Historyczny Polski*, red. W. Czapliński, T. Ładogórski, wyd. 1, Wrocław 1967, s. 16-17, mapa: *Polska i Litwa w XV wieku* (dalej: AHP); SGKPIKS, t. 1, Warszawa 1880, s. 353.

⁴³ Wzmiankuje go: A. Boniecki, *Herbarz...*, t. 9, Warszawa 1906, s. 73.

⁴⁴ Słowo „władyka” ma niekiedy szersze ujęcie jako określenie osoby: „zwierzchnika”, „sprawującej rządy”, „mającej jakąś władzę”. Natomiast formą „włodyka” w XIV-XV w. określano warstwę społeczną, stojącą pomiędzy wyższą warstwą chłopską (kmieciami i sołtysami) a rycerstwem. Zob. S. Kutrzeba, *Mężobójstwo w prawie polskiem XIV i XV w.*, Kraków 1907, s. 131-132; A. Brückner, *Słownik etymolo-giczny języka polskiego*, Warszawa 1993 [przedruk z wyd. Kraków 1927], s. 40-41.

⁴⁵ Brańsk, ówczesnie w granicach Wielkiego Księstwa Litewskiego, dziś miasto w pow. bielskim, ok. 23 km na zach. od Bielska Podlaskiego. Zob. SGKPIKS, t. 1, s. 353; *Mapa topograficzna Polski*, Skala 1 : 200 000, Warszawa 1990 (akt. 1987 r.), N-34-XXIX Łomża (dalej: MTP).

nak intrygująca i to nie tylko z tego względu, że odległość między nim a Podbrzeziem jest o połowę mniejsza niż między Podbrzeziem a Briańskiem, ale przede wszystkim dlatego, iż mielibyśmy kolejną poszlakę wskazującą na ich domniemanych bliskich krewnych. Do prawdopodobnych związków Wiesztortowiczów z rejonem Briańska i Brańska jeszcze powrócimy.

Kolejną osobą, co do której identyfikacji nie możemy mieć całkowitej pewności, choć obie możliwości dotyczą tego samego rodu, jest wzmiankowany w testamencie pan *Jacobus Niemierowicz*. Jan Fijałek i Władysław Semkowicz uważali go za Jakuba Janowicza Niemierowicza herbu Jastrzębiec, marszałka hospodarskiego i namiestnika brzeskiego⁴⁶. Na taką identyfikację, prócz imienia i patronimika, wskazywać by mógł także widniejący przed nazwiskiem łaciński termin *dominus*, czyli „pan”, gdyż zazwyczaj tak na ówczesnej Litwie tytułowano osoby należące do najwyższej elity państwowej. Jakub Janowicz Niemirowicz sprawował także w latach 1492-1494 urząd namiestnika brańskiego⁴⁷, więc z dużym prawdopodobieństwem możemy założyć, że region ten odwiedzał już wcześniej. Jeśli zaś znał się z dziedzicem Podbrzezia i Bakszt, co mogło by wynikać właśnie z testamentu Jacka, wtedy łatwo już postawić hipotezę, że miasto Briańsk odwiedzali wspólnie i tak też doszło do kontaktów Wiesztortowicza z prawosławnym biskupem. Według podawanych często informacji żoną Jakuba Janowicza Niemirowicza miała być Świętochna⁴⁸, wcześniej wdowa po wspomnianym tu już Andruszku Dowgirdowiczu, któremu – jak wiemy – w 1459 roku świadczył Hanko Wiesztortowicz. Obecność tego Niemirowicza wśród dłużników Jacka mogłaby więc uprawdopodobniać bliski związek Jacka z Hankiem. Przy identyfikacji tożsamości Niemirowicza nie możemy pominąć jednak ostatnich badań Tomasza Jaszczolta, które bezsprzecznie dowodzą, że marszałek hospodarski, namiestnik brzeski i briański Jakub Janowicz Niemirowicz jest tożsamy z żyjącym w II połowie XV wieku Jakubem Szczytem, założycielem rodu Niemirowiczów-Szczytowiczów i mężem Opranii (vel Opranki), córki łowczego litewskiego i namiestnika słonimskiego Miszka

⁴⁶ KDKDW, dok. 342, s. 398 (przypis nr 342), gdzie zapisują go: *Jakub Iwanowicz* (sic!) *Niemierowicz*. Jakub Janowicz Niemirowicz, zwany Szczytem, występuje w źródłach co najmniej od 1469 r., marszałkiem hospodarskim był wzmiankowany w 1483 r., a namiestnikiem brzeskim w latach 1482-1489. Wybitną postacią był jego ojciec Jan Niemierowicz. W latach 1432-1453 świadek dokumentów Kazimierza Jagiellończyka, w 1447 r. sędzia drohiczyński, w 1453 r. posłował do Wrocławia w sprawie małżeństwa króla z Elżbietą Rakuszką. Zob. A. Boniecki, *Poczet rodów...*, s. XXVI i 205-208; J. Wolff, *Senatorowie i dygnitarze Wielkiego Księstwa Litewskiego. 1386-1795*, Kraków 1885, s. 9 i 175; W. Semkowicz, *O litewskich rodach...*, s. 53; R. Petrauskas, *Lietuvos diduomenė...*, s. 276-280, 311; H. Lulewicz, A. Rachuba, *Urzednicy centralni WKL*, s. 84, poz. 516.

⁴⁷ Możliwe, że był to jedynie rok 1493. Nie żył zaś już w lipcu 1494 r. Zob. H. Lulewicz, A. Rachuba, P. Romaniuk, *Urzednicy Wielkiego Księstwa Litewskiego. Spisy*, t. 4: *Ziemia smoleńska i województwo smoleńskie*, red. A. Rachuba, Warszawa 2003, s. 46, poz. 7, [za:] РИБ, t. 27, s. 557-558.

⁴⁸ Zob. np.: A. Boniecki, *Poczet rodów...*, s. 205, czy R. Petrauskas, *Lietuvos diduomenė...*, s. 280.

Wiesztortowicza. Z badań Tomasza Jaszczołta wynika też, że w II połowie XV wieku żył Jan Andruszkowicz Niemirowicz i jego właśnie żoną była wspomniana Świętochna. Obaj zaś byli braćmi stryjecznymi i wnukami Jana Niemiry z Wsielubia, wzmiankowanego po raz pierwszy w gronie świadków traktatu salińskiego z 1398 roku⁴⁹. Powstaje więc pytanie, czy wzmiankowany w testamencie Wiesztortowicza pan *Jacobus Niemierowicz* nie jest właśnie owym Jakubem Andruszkowiczem Niemirowiczem. Za taką wersją przemawia brak w testamencie tytułatury przy Niemirowiczu, gdyż – jak wiemy – w 1484 roku sprawował on urząd namiestnika brzeskiego, a być może także marszałka hospodarskiego, jak zdarzyło się rok wcześniej⁵⁰. Kolejnym argumentem, że dłużnikiem Jacka z Podbrzezia był Jakub Andruszkowicz Niemirowicz, są bardzo bliskie związki jego dzieci z rodziną kniaziów Świrskich. Jego syn Jan był drugim mężem Jadwigi Świrskiej, a kolejny syn Wacław był mężem Eudoksji (vel Katarzyny) Świrskiej. Obie były rodzonymi siostrami, córkami kniazia Pietka Krykowica Świrskiego i jego żony Oleny Dowgirdówny. Studiując genealogię Świrskich i ich żon, odnajdujemy kolejne, istotne dla badań nad Wiesztortowiczami informacje. Książę Pietko jest bowiem uznawany za brata Michała Krykowicza, który świadkuje razem z Jackiem w 1472 roku, przy wystawianiu dokumentu Sieńka Romanowicza (prawdopodobnie brata stryjecznego Krykowiczów). Natomiast Olena (vel Helena) Dowgirdówna jest siostrą wspomnianego już tu kilkakrotnie Andruszki Dowgirdowicza. Mamy też dwóch braci: Domunta Świrskiego, egzekutora testamentu Jacka Wiesztortowicza oraz Jakuba Świrskiego, świadkującego z Jackiem u Sieńka Romanowicza. Są to synowie kniazia Butwida, stryja lub brata stryjecznego Krykowiczów i Romanowicza⁵¹. Jeśli więc *Jacobus Niemierowicz* nie jest Jakubem Janowiczem Niemirowiczem, to i tak domniemana więc łącząca Hanka i Jacka Wiesztortowiczów, poprzez Dowgirdowiczów i Świrskich, zostaje zachowana.

Wracając do innych dłużników Jacka, *Juszecko* i *Potrecz Andruszice* to chyba przedstawiciele bojarów Andruszewiczów, których również niekiedy widzimy na urzędach⁵²,

⁴⁹ Zupełnie przełomowe dla badań nad rodem Niemirowiczów odkrycie, wraz z licznymi odwołaniami do po części jak dotąd nieznanych w opracowaniach źródeł, przedstawił dr Tomasz Jaszczołt w referacie pt. *Ród Niemiry z Wsielubia herbu Jastrzębiec, do połowy XVI wieku*, wygłoszonym podczas drugiego dnia międzynarodowej konferencji naukowej: *600 lat unii horodeckiej. Unia w Horodle na tle stosunków polsko-litewskich od Krewa do Zaręczenia Wzajemnego Obojga Narodów*, Zamość 27-28 września 2013 r. Zob. m.in.: AGAD, Castr. Droh. II/1, k. 14, 244-244v, 353, 442v. Dokument, gdzie Jakub Janowicz Niemirowicz, starosta brzeski, został błędnie zapisany jako Jakub Andrejewicz Niemirowicz. Zob. *Lietuvos Metrika (1518-1523): knyga nr 12: irasu knyga 12*, red. A. Dubonis, Vilnius 1997, s. 204, poz. 156. O żonie Jakuba Janowicza Szczyta Zob. ML 25/25, s. 81-82 poz. 13 (oryg. – kar. 38v-39v).

⁵⁰ A. Boniecki, *Poczet rodów...*, s. XXVI; R. Petrauskas, *Lietuvos diduomene*, s. 311; H. Lulewicz, A. Rachuba, *Urzednicy centralni WKL*, s. 84, poz. 516.

⁵¹ J. Tęgowski, *Rodowód...*, s. 27-29, 60-65, 101, 104, 109, 151-155.

⁵² W 1488 r. ciwunem raduńskim był Senko Andruszewicz. Zob. A. Boniecki, *Poczet rodów...*, s. 2.

świadkujący przy testamencie zaś bracia *Siedbor* i *Olechno Tautim Petraszowicz* być może są potomkami uczestnika zjazdu w Horodle i starosty mejszagolskiego Tautygera herbu Dryja⁵³. Zastanawia też osoba *Narbuttha*, bo jeśli jest to tylko jego imię, a nie wskazanie na to, od kogo pochodzi, wtedy przy jego stosunkowo niewielkim pieniężnym zobowiązaniu możemy domniemać, że mógł być człowiekiem niższego stanu. Jeśli jednak wskazano na jego ojca (w znaczeniu z jakiego jest rodu), to nasuwać się może pytanie, czy owym ojcem nie był właśnie wzmiankowany razem z Hankiem w 1459 roku *Naributh Calatowicz*.

Biorąc pod uwagę osoby, które zidentyfikowaliśmy, widać, że właściciel dworów w Podbrzeziu i Baksztach obracał się nie tylko wśród wyższych warstw litewskiego bojarstwa, ale też i litewskich panów. A to, że głównym egzekutorem jego testamentu był książę Domunt Butwidowicz Świrski, ale też i obecność przy nim kilku innych przedstawicieli tego rodu, może nawet sugerować, że Wiesztort ten był z nim jakoś skoligacony – np. poprzez swoją żonę Annę, o której przecież pochodzeniu nic nie wiemy, lub może nawet spokrewniony – np. poprzez swoją, zupełnie nieznaną nam, matkę. Oczywiście są to tylko bardzo luźne hipotezy⁵⁴. Zwraca także uwagę osoba Bartka Butkowicza. Jako pierwszy został wymieniony wśród dłużników i jednocześnie tylko jemu darowano aż 3 kopy groszy z 4, które był winien. Musiał więc być dla Wiesztortowicza kimś bliskim, bądź też miał on u Bartka jakiś dług wdzięczności. Niestety, jak dotąd nie udało się zidentyfikować tej osoby.

Testament nie mówi dokładnie o tym, co było przyczyną zbliżającej się śmierci Jacka. Czy była to choroba, odniesione rany, czy może podeszły wiek. Nie wspomina też żadnych bliższych lub dalszych krewnych, nie ma tam też jakiegokolwiek wzmianki o jego potomstwie, co w przypadku testamentu jest zastanawiające. Brak wzmianki o dzieciach można jednak rozważyć na kilka sposobów. Po pierwsze Jacko mógł być bezdzietny; po drugie mógł mieć już pełnoletnie dzieci, które zaopatrzył jakimiś wcześniejszymi zapisami; po trzecie jego dzieci mogły być jeszcze daleko niepełnoletnie. Jeśli zaś przyjmiemy to ostatnie wytłumaczenie, niesie ono z sobą domniemanie, że mając małe dzieci, najprawdopodobniej nie był Jacko osobą w nazbyt podeszłym wieku. Górną granicę jego urodzenia wyznacza w przybliżeniu świadkowanie przy wystawieniu dokumentu w 1472 roku, kiedy to powinien być pełnoletni i raczej cieszyć się już jakimś poważaniem. Tym samym urodził się na pewno jeszcze przed połową XV wieku.

⁵³ Tautyger (vel *Teutigerd*, *Tavtigerd*) od 1413 r. występował pod imieniem Mikołaj, a na urzędzie starosty mejszagolskiego wzmiankowany był w 1434 r. Zob. W. Semkowicz, *O litewskich...*, s. 80; R. Petrauskas, *Lietuvos diduomenė...*, s. 70, 305.

⁵⁴ Sugestię o ewentualnym powinowactwie podała: J. Tęgowski, *Rodowód...*, s. 154.

Jeśli chodzi o lokalizację dworów Wiesztortowicza, to z łatwością można odnaleźć miejscowość Podbrzezie⁵⁵, dziś niewielkie miasteczko przy drodze z Wilna do Giedrojców, natomiast identyfikacja Bakszt jest już problematyczna. U schyłku XIX wieku na ziemiach dawnego Wielkiego Księstwa Litewskiego istniało co najmniej dziesięć miejscowości o tej nazwie⁵⁶, choć żadna z nich nie leżała w rejonie Podbrzezia⁵⁷. Jak na razie nie udało się bezspornie ustalić, która z nich była w II połowie XV wieku własnością Wiesztortów, choć mamy co najmniej jedną szczególnie uprawnioną. Ze względu na miejsce wzmiankowania Jacka w 1472 roku, chyba najbardziej prawdopodobne są Bakszty położone ok. 10 km na północ od miasteczka Świr, przy wschodniej stronie drogi do Łyntupy. Być może należy brać również pod uwagę inne miejscowości, szczególnie te, które leżą w powiatach, gdzie odnotowano zamieszkiwanie innych Wiesztortów, czyli: oszmiańskim, wilejskim, lidzkim i słonimskim. Mniej prawdopodobne wydają się pozostałe, choć i tych nie można bezwzględnie wykluczyć. Należy brać również pod uwagę możliwość, że interesujące nas Bakszty zmieniły swoją nazwę, więc mogły znajdować się także blisko Podbrzezia. Oczywiście miejscowość ta może

⁵⁵ Podbrzezie (Podbrzeż, Podberezie, Brzozy, lit. Paberžės, ros. Паберже, Пабярже), miasteczko nad potokiem Dawle, 30 km na północ od centrum Wilna, 13 km na północny wschód od Mejszagóły. W połowie lat 80. XIX w. miało 67 domów i 1119 mieszkańców. Dawny drewniany kościół katolicki należał niegdyś do dekanatu giedrojskiego. Zob. SGKPIKS, t. 8, Warszawa 1887, s. 364-365. Skoro Jacko Wiesztortowicz wystawił ostatniego dnia października 1484 r. zapis testamentowy na kościół w Mejszagole, zawarta w SGKPIKS informacja, jakoby kościół w Podbrzeziu został zbudowany w 1484 r., wydaje się błędna. Gdyby w chwili sporządzania testamentu istniał w Podbrzeziu nowy kościół, zapewne ten właśnie zostałby uposażony przez Wiesztorta. Podobnie też, gdyby był w budowie. Natomiast niemożliwością było wybudowanie kościoła w listopadzie i grudniu. Zob. także: MTL N-35-39 *Вильнюс*.

⁵⁶ W powiecie oszmiańskim znajdowały się: Bakszty (biał./ros. Бакшты), miasteczko nad rzeką Berezyną (Березина), po zachodniej stronie miasta Zabrzeż (biał. Забярэззе, ros. Заберезы). Zob. МТВ N-35-77 *Любча*; Bakszty, wieś koło wsi Grabowa i Dziewiergi – nie daje się dziś zlokalizować; Boksztany (ros. Бокшишки), dobra położone 6 km na północ od Juraciszki (biał. Юрацішкі; ros. Юратишки). W powiecie lidzkim: Bakszty, wieś położona 15 km od Dubiczi (Дубичи), koło majątku Dejnarrowszczyzna – nie daje się dziś zlokalizować; Bakszty, wieś nad rzeką Niewiażą (Niewisza, lit. Nevėžis, ros. Невиша) położona 11 km na zachód od dóbr Wasiliszki (Василишки) i 8 km na południowy wschód od miasteczka Новый Двор. Zob. МТВ N-035-74 *Острына*. W powiecie słonimskim: Bakszty, folwark 1 km na zachód od rzeki Молчадь i dóbr Dworzec (*Дворец*) oraz 6 km na południe od miasta Новоеल्या. Zob. МТВ N-035-88 *Новогурудок*. W powiecie wilejskim: Bakszty, wieś położona 22 km na południe od miasta Mołodeczno i 14 km na zachód od rzeki Usza (*Уша*). Zob. МТВ N-35-66 *Молодечно*; Bakszty, dobra położone 5 km na północny wschód od miasteczka Radoszkowicz. Zob. МТВ N-35-67 *Радюшковичи*. Bakszty, wieś położona o 2 km od Hermaniszek – nie została zlokalizowana. W powiecie szawelskim: Bakszty, dwór koło miasta Okmiany (lit. Akmenė, biał. Акмяны) – nie został zlokalizowany. W powiecie telszewskim: Bakszty (ros. Баксчый), wieś położona 1 km na zachód od miasteczka Masiady (lit. *Mosėdis*, biał. *Мосєдус*). Zob. MTL O-34-140 *Скюдас*. Zob. także: SGKPIKS, t. 1, s. 85; t. 15, cz. 1, Warszawa 1900, s. 71.

⁵⁷ Na współczesnej mapie znajdujemy tam jedynie osadę o zbyt odmienniej nazwie *Баканишкес*, położoną 4 km na północny zachód od Podbrzezia. Zob. MTL O-34-140 *Скюдас*.

Rycina 1. Okolice Lyntupy, Świra i Bakszt

Źródło: Mapa topograficzna Białorusi w skali 1 : 100 000, wyd. i aktualność II poł. lat 70. i lata 80. XX w., MTB N-35-29 Швенічын і N-35-49 Свирь.

także już nie istnieć, nie przetrwawszy próby czasu, choć musiałoby to nastąpić, podobnie jak zmiana nazwy, najprawdopodobniej jeszcze przed II połową XIX wieku.

Kończąc przedstawianie osoby Jacka Wiesztorowicza, należy koniecznie podać wyjaśnienie odnośnie do pisowni i interpretacji jego imienia. Zachowane źródła łacińskie, które go wzmiankują, podają je w formie *Jacko* i *Iaczko*⁵⁸. Nie mamy jednak całkowitej pewności, czy imię to należy – idąc za podstawową łacińską formą *Iacobus*, *Iacomus* – rozumieć jako zdrobniałą wersję imienia „Jakub”, czy też jednak jako – wydawałoby się, dziś bardziej zbliżone – imię „Jacek” – podstawowa forma łac. *Hyacinth*, *Hyacinthus*. Pojawiające się w niniejszym opracowaniu takie formy, jak *Jacka*, *Jacku*, czy *Jackiem*, nie są stanowczym opowiedzeniem się za imieniem „Jacek”, a jedynie stosowną dla danego miejsca odmianą źródłowej wersji *Jacko*.

Jan Wiesztorowicz

Dnia 30 lipca 1501 roku w Wilnie został spisany dokument dotyczący Podbrzezia, którego jednym z sygnatariuszy był Jan Wiesztorowicz. Główny wystawca dokumentu – Wojciech *Ivaskovycz* – wraz z małżonką swą Elżbietą oraz w mniejszym stopniu bojarzy: *Albertus Talmynovycz* i jego żona *Caterina*, *Michael Hanczovycz*, *Janusco Zasthawthovycz*, *Chveczko Zasthawthovycz*, *Jacobus Tavgynovycz*, *Jusko*, bracia *Michale* i *Martinus Tavgynovyczy*, *Joannes Vestortovycz*, *Dobeslaus Buczkovycz* i *Joannes Steczovycz* uposażyli kościół we wsi *Brozy*, założony przez Jerzego, plebana kościoła w Mejszagole, nadając mu m.in.: ludzi, daniny w miodzie, dziesięciny zbożowe i rybne, ziemie puste i rolne, łąki i pastwiska, zastrzegając jednak obowiązek odprawiania mszy śpiewanych w niedziele i w niektóre uroczyste święta⁵⁹.

Występujący w dokumencie Jan *Vjeshthortovycz*⁶⁰ przekazał na kościół w Podbrzeziu nieco skromniejsze w porównaniu z zapisami innych bojarów pole orne na 2 beczki,

⁵⁸ Oryginały dokumentów są niestety nieznanne. Wersja *Jacko* występuje na wszystkich kopiach dokumentu z 1472 r., Zob. KDKDW, t. 1: (1387-1507), dok. 278, s. 324-325 [za] *Tyszk.*, kar. 11'-12; *Lib. VI*, kar. 315'-316 nr 225; *Czart.*, kar. 34'-35; *Lib. M.*, k. 25'-27 oraz dwóch kopiach dokumentu z 1484 r., zob. *ibidem*, dok. 342, s. 397-399, [za:] *Czart.*, kar. 42'-43 i *Lib. M.*, kar. 34-35. Natomiast wersję *Iaczko* widzimy tylko na jednej z kopii dokumentu z 1484 r., zob. *ibidem*, dok. 342 [za:] *Lib. VI*, kar. 267'-268 nr 178. W regeście dokumentu z 1484 r. jego wydawcy we fragmencie: „spisuje testament Jacka Wiesztorowicza, który zapisuje [...]” zdaje się, że nie opowiedzieli się za żadną interpretacją, gdyż podana tam forma *Jacka* wynika jedynie z poprawnej odmiany przez przypadki imienia *Jacko*.

⁵⁹ KDKDW, dok. 502, s. 609-611, [za:] Oryginał przed 1939 rokiem znajdował się w Archiwum Kapitułnym Katedry Wileńskiej. Pergaminowy dyplom o wymiarach 40,3 × 21,5 + 3 cm, posiadał osiem pieczęci, po których pozostały jedynie nacięcia na podtrzymujące je pergaminowe paski. Jego kopie są w: *Lib. VI*, kar. 90-92 (w transumpcie z 20 maja 1503 r. – zob. niżej); *Czart.*, kar. 62; *Lib. M.*, s. 52'-53'.

⁶⁰ Druga forma zapisu nazwiska na oryginalnym dokumencie. Na kopiach: *Czart.* i *Lib. M.* – *Westertowicz* i *Westortowicz*. Nazwiska pozostałych bojarów na kopiach zapisane zostały następująco:

a także, chcąc zapewne dorównać pozostałym, bodaj największą, bo na 6 wozów siana, łąkę⁶¹. Trudno określić, jaką dokładnie powierzchnię miała ta łąka, natomiast co do owego pola należy stwierdzić, iż dwie beczki odpowiadały ok. 1,5 ha ziemi⁶².

Jan *Westortowicz* pojawił się raz jeszcze w Wilnie 20 maja 1503 roku, kiedy to wspólnie z pozostałymi fundatorami zaświadczył przed tamtejszym biskupem Wojciechem Taborem, że Jerzy pleban w Mejszagole wybudował własnym kosztem we wsi Brzozy drewniany kościół z plebanią i domem dla służby kościelnej, wyposażył go też w sprzęty kościelne, a oni darowali kościołowi ze swych dóbr: ludzi, ziemię i dziesięcinę, poświadczając to wspomnianym powyżej dokumentem. Biskup dokument ów transumował, fundację zatwierdził, a kościół we wsi Brzozy podniósł do rangi parafii, ustanawiając tam za plebana wspomnianego Jerzego z Mejszagoły. Fundatorom oraz ich następcom przyznał też prawo patronatu nad obdarowaną świątynią⁶³. Była to druga i zarazem ostatnia znana nam wzmianka o Janie Wiesztortowiczu z Podbrzezia.

Wymienieni w obu dokumentach ofiarodawcy niewątpliwie musieli rekrutować się z bojarstwa zamieszkającego w okolicy Podbrzezia. Głównego wystawcę dokumentu Wojciecha Iwaskowicza i jego żonę Elżbietę pamiętamy ze spisane kilkanaście lat wcześniej testamentu Jacka Wiesztortowicza⁶⁴. Podobnie Januszko Zastawtowicz (vel Zastołtowicz) jest wymieniany wśród dłużników właściciela dworu w Podbrzeziach i Baksztach. Natomiast Jan Steczkowicz (vel Steczowicz) zdradza wśród swoich przodków niejakiego Steczkę (?), którym być może również był jeden z ujawnionych testamentem dłużników Jacka Wiesztortowicza, *Stecus Peitkonis*⁶⁵. Trudno coś więcej powiedzieć o pozostałych bojarach i ich ewentualnych związkach z Wiesztortami.

Iwaskowicz, Talminowicz, Hancowicz, Zastawtowicz, Tungwinowicz, Tardguinowicz, Buckowicz, Steczkowicz.

⁶¹ Pomijając tu głównych ofiarodawców – małżeństwo Iwaskowiczów, pozostali bojarzy nadali najczęściej pole uprawne na 3-4 beczki zboża oraz łąkę na 4 wozy siana. Zob. KDKDW, dok. 502, s. 609-611.

⁶² Zapewne chodziło o ok. 102-litrową, tzw. beczkę-solanę (1/4 beczki litewskiej), w której mieściło się zboże wysiewane na powierzchni 0,75 ha. Zob. H. Łowmiański, *Studia...*, s. 437, przypis 336.

⁶³ KDKDW, dok. 548, s. 643-646, [za:] *Lib. VI*, kar. 89-93' (w formie aktu notarialnego sporządzonego przez Mikołaja, syna Piotra z Wolborza, kleryka diecezji gnieźnieńskiej); *Czart.*, kar. 60'-62'; *Lib. M.*, s. 52-54. Oryginał dokumentu nieznany. Nazwiska pozostałych fundatorów zapisano w formie następującej: *Iwaskowicz, Talminowicz, Hancowicz* (vel *Chancowicz*), *Zasthawthowicz* (vel *Zastołtowicz*), *Tau(d)ginowicz, Tawdginowicz, Buczkowicz, Steczkowicz* (vel *Steczewicz*).

⁶⁴ Ponieważ Wojciech Iwaskowicz był wzmiankowany w źródłach jako osoba dorosła już w 1463 r., żyjąc na początku XVI w., musiał być już starszą osobą. Być może jego potomkiem był Stańko Iwaskowicz, świrenny wileński w latach 1522-1541. Zob. H. Lulewicz i in., *Urzednicy wileńscy...*, s. 191, poz. 1094.

⁶⁵ Raczej wykluczyć należy, że dłużnik *Stecus Peitkonis* był tożsamy z poddanym *Steczusem*, którego Jacko zapisał testamentem dla kościoła w Mejszagole. Wzmiankowani fundatorzy byli wolnymi bojarami; mało też jest prawdopodobne, by Jacko, pożyczwszy swemu poddanemu większą kwotę, umarzał część długu, jednocześnie się dłużnika pozbywając. Nie byłby też wśród dłużników wymie-

Jan Wiesztortowicz jest wymieniony wśród fundatorów jako jedna z ostatnich osób, co zestawiając z wielkością jego nadania, świadczy o jego niezbyt istotnej wśród tamtejszej szlachty pozycji, względnie o jeszcze młodym wieku, bądź też obu czynach naraz.

Domniemane pokrewieństwo Hanka, Jacka i Jana oraz ewentualni późniejsi Wiesztortowie w rejonie Mejszagoty

Nasuwa się pytanie odnośnie do pokrewieństwa Hanka, Jacka i Jana Wiesztortowiczów. Co prawda, przedstawione tu dokumenty nie wiążą ich bezpośrednio, ale dają nam informacje pozwalające na wyciągnięcie ciekawych wniosków, które mogą poszlakowo wskazywać na ich bliskie pokrewieństwo.

Hanka znamy z obecności w Łyntupach, co sugeruje – acz pamiętajmy, że na pewno nie przesądza – jego zamieszkiwanie w tamtejszej okolicy. Trzynastcie lat później w Świrze, w takim samym charakterze świadka wystawienia dokumentu, poznajemy Jacka. Obie miejscowości dzieli odległość ok. 25 km, w połowie drogi zaś pomiędzy nimi znajduje się wieś Bakszty. Nie wiemy, do kogo należała w XV wieku i czy w ogóle już wtedy istniała, niemniej jej nazwa jest zgodna z nazwą drugiego dworu dziedzica Podbrzezia, jaki wymienia jego testament z 1484 roku. Co więcej, takie położenie owych Bakszt jest dogodne zarówno do udzielania się w Świrze, jak i w Łyntupach. Tym samym nie będzie nadużyciem, jeśli postawimy hipotezę, że był tam dwór Wiesztortów i to być może już za czasów Hanka, a więc w 1459 roku. Ale oprócz wspólnego nazwiska, statusu społecznego, rejonu występowania (przy pierwszej wzmiance o Jacku) oraz tamtejszych Bakszt, mamy także inne wskazówki łączące Hanka i Jacka Wiesztortowiczów. Jak już wcześniej dokładnie nakreśliliśmy, obaj Wiesztortowie są obecni w kręgu dwóch skoligaconych ze sobą rodzin, a to sugeruje, że mogło ich łączyć jakieś bliskie pokrewieństwo. Należy tu także zauważyć, że zarówno przy Hanku, jak i przy Jacku występują Narbutowie. Co prawda, nie jesteśmy w stanie stwierdzić, czy są oni ze sobą spokrewnieni, jednak roboczo takie założenie możemy przyjąć (obaj Narbutowie mogą być nawet tą samą osobą), co dawałoby nam kolejną rodzinę, w kręgu której obydwaj Wiesztortowicze się znajdowali. Okres trzynastu lat, jaki upłynął pomiędzy wzmiankowaniem Hanka a pierwszym odnotowaniem Jacka, a także kolejne dwanaście lat do ponownego zaistnienia tego drugiego w źródłach, w naturalny sposób czyni tego pierwszego osobą najprawdopodobniej starszą, należącą do wcześniejszego pokolenia. Istniejącą pomiędzy nimi różnicę pokoleń dowodzi także

niony jako jedna z pierwszych osób. Przed *Peitkonisem* byłaby też jakaś wzmianka, że jest poddanym, tak jak przed *Narusziszem* podano, że był sługą.

czas wzmiankowania osób, z którymi obaj Wiesztortowicze mają styczność, a które tu wcześniej zidentyfikowaliśmy⁶⁶. Dlatego, by nie gmatwać ich genealogii i nie tworzyć dodatkowych hipotetycznych osób, o których źródła milczą, powinniśmy przynajmniej na tym etapie badań odrzucić różne krewniacze kombinacje (np. taką, że Hanko był stryjem Jacka, albo że byli stryjecznymi braćmi, bądź też braćmi przyrodnimi, czy nawet rodzoynymi z bardzo dużym odstępem czasu pomiędzy narodzeniami) i najprościej założyć, że Jacko był synem Hanka. Hipoteza ta, w obliczu przedstawionych argumentów poszlakowych, wydaje się uzasadniona.

Pytanie o pokrewieństwo Hanka i Jacka z Janem podobnie nie jest łatwe. Niewątpliwie imię Hanko jest zdrobnieniem imienia Jan, ale nic nie wskazuje, by Hanko i Jan byli tą samą osobą, wręcz przeciwnie. Brak związków Jana z rejonem Łyntupy, ponad 40 lat różnicy pomiędzy ich wzmiankowaniem, argumenty odnośnie różnicy pokoleń u osób, przy których obaj występowali, zupełny brak informacji o Janie w testamencie dziedzica Podbrzezia i Bakszt oraz marginalna obecność Jana w publikowanych dokumentach z początku XVI wieku każą nam przyjąć, iż były to dwie różne osoby.

Bardzo wyraźnym elementem wiążącym Jana i Jacka jest Podbrzezie. Niewątpliwie musieli też znać wspólnie wiele osób, skoro wśród wymienionych z Janem na dokumentach z 1501 i 1503 roku są minimum trzy osoby widniejące również w testamencie z 1484 roku. Zanim jednak poznaliśmy Jana, od owego testamentu upłynęło prawie siedemnaście lat. Nie jest to okres zbyt długi, więc i w ich przypadku jest nam trudno określić, czy wystąpiła między nimi różnica pokoleń. Warto też odnieść się do pytania, dlaczego w testamencie nie widzimy ani Jana, ani też jakiegokolwiek innego Wiesztortowicza. Jest tylko jego żona Anna, ale zauważmy też, że bez jakichkolwiek dzieci. Wydaje się, że brak innych dorosłych Wiesztortowiczów można tłumaczyć tym, że ich po prostu nie było, albo też już wcześniej zostały poczynione stosowne działy. Trudniej już jednak tłumaczyć brak w testamencie dzieci, bo nawet jeśli zasadniczy podział dóbr już się wcześniej odbył, mało prawdopodobne jest, by potomstwo jeszcze czegoś nie otrzymało, względnie nie zostało utwierdzone we wcześniejszym nadaniu. Najprostszym wytłumaczeniem byłoby założenie, że Jacko i Anna dzieci nie mieli. Ponieważ jednak kilkanaście lat później w Podbrzeziu pojawia się Jan, być może należy wysunąć hipotezę, że był on synem Jacka, jednak w chwili redagowania testamentu

⁶⁶ I tak znani Hankowi: kasztelan wileński Sudywoj występuje w latach 1432-1459, Wieźgajło jest na urzędach w latach 1433-1457, Andruszko Dowgirdowicz zaś zmarł w 1461 r. Natomiast żaden z trzech występujących przy Jacku w 1472 r. kniaziów Świrskich nie jest znany z wcześniejszego niż ów rok źródła, podobnie czwarty kniaź po raz pierwszy odnotowany w 1484 r. Także Jakub Iwanowicz Niemirowicz pojawia się dopiero od 1469 r. Wreszcie co najmniej trzy osoby z testamentu Jacka mamy w dokumentach z 1501 i 1503 r. Zob. stosowne przypisy w części identyfikującej otoczenie Hanka, Jacka i Jana Wiesztortów.

był jeszcze nazbyt niepełnoletni, by go w nim ująć. Tym samym jego interesy w naturalny sposób zabezpieczałaby matka. Raczej należy też odrzucić możliwość, że Jan był Jacka pogrobowcem. W lipcu 1501 roku miałby bowiem zaledwie ok. szesnastu lat i kilka miesięcy (w zależności od stopnia zaawansowania ciąży w chwili spisowania testamentu), co raczej wykluczałoby go z grona fundatorów kościoła. Możemy więc założyć, że w 1484 roku już te kilka lat miał. Idąc zaś konsekwentnie za przyjętą odnośnie do pokrewieństwa Hanka i Jacka hipotezą, możemy ponownie zwrócić tu uwagę na zbieżność imion Hanka i Jan, czyniąc z tego kolejny argument na ich pokrewieństwo – Jacko nadałby swemu synowi imię po swoim ojcu.

Otwarte pozostaje pytanie odnośnie potomków Jana. Na obecnym etapie badań nie znaleźliśmy źródeł, które wzmiankowałyby Wiesztortowiczów z Podbrzezia i Bakszt po 1503 roku. Wśród wymienionych imiennie na popisie wojska litewskiego w 1528 roku⁶⁷ mejszagolskich bojarów (35 z poddanymi i 24 bez poddanych) nie znajdujemy żadnego o nazwisku Wiesztort lub Wiesztortowicz. W źródle tym występuje jednak Janowa wdowa (*Яновая вдова*), która miała wystawić jednego konia. Zważywszy na okres dwudziestu pięciu lat, jaki dzieli ten moment od ostatniej wzmianki o Janie Wiesztortowiczu z Podbrzezia, być może chodzi tu o jego właśnie żonę, a tym samym Jan musiałby już wtedy nie żyć. Być może też jego potomków należy szukać w osobach z patronimikiem idącym od imienia Jan, a są tam: Martin Janowicz (*Мартин Янович*) z ośmioma końmi i Bodisław Janowicz (*Бодиславъ Янович*), który nie mając ludzi, miał na służbę wojenną stawić się sam. Tego pierwszego raczej nie należy brać pod uwagę ze względu na dużą liczbę wystawionych koni. Mało prawdopodobne, by w zaledwie dwóch majątkach wartych 100 kop groszy – przyjmijmy, że Wiesztortowicze nadal władali dworami w Podbrzeziu i Baksztach – było ok. 64 służb. Drugi zaś bojar wydaje się nazbyt ubogi, zresztą podobnie jak mający stawiać się sam niejaki Tortowid (*Тортовид*)⁶⁸. Biorąc pod uwagę etymologię nazwy osobowej Wiesztortowicz, mogło tu dojść do jej błędnego wpisu. Sporządzający ów rejestr, słysząc w zdaniu patronimik Wiesztortowicz, mógł go zrozumieć jako „pan Tortowicz” i tak też błędnie zapisać. Oczywiście sugestie odnośnie do wdowy Janowej, jak też obu bojarów z patronimicz-

⁶⁷ W zależności od liczby posiadanych poddanych, każdy bojar miał wystawić na wypadek wojny określoną liczbę uzbrojonych konnych jeźdźców. 1 jeździec wystawiany był ówczesnie z 8 posiadanych przez bojara służb, ta zaś dla terenów Aukštoty była wtedy równa 1 samodzielnemu gospodarstwu chłopskiemu, zwanemu dymem. Dym zamieszkiwało średnio 6-7 osób (w tym starcy, kobiety i dzieci). Jeździec miał mieć: dobrego konia, kopię, miecz, kord, kolczugę, pancerz, przyłbicę, pawęż i ostrogi. Jeśli bojar posiadał mniej niż 8 służb, koń mógł być gorszej jakości, a jeździec słabiej uzbrojony. Ci, którzy nie mieli poddanych, zazwyczaj stawiali do popisu sami, nierzadko też pieszo. Zob. H. Łowmiański, *Zaludnienie państwa litewskiego w wieku XVI. Zaludnienie roku 1528*, Poznań 1998, s. 95-96, 101-102, 112, 126-127.

⁶⁸ ПИБКЛ 1528, s. 72 (oryg. – kar. 58v-60).

nym nazwiskiem Janowicz, czy wreszcie owego Tortowida, są jedynie bardzo luźnymi spekulacjami, co do których obecnie trudno się konkretniej ustosunkować.

Niewykluczone, że Wiesztortowicze z Podbrzezia i Bakszt przenieśli się w inne rejony Litwy, mogli też po prostu wymrzeć.

Domniemane pokrewieństwo Hanka i Miszka Wiesztortowiczów

Patrząc całościowo na przedstawione tu informacje dotyczące Wiesztortowiczów z Podbrzezia i Bakszt, przy jednocześnie posiadanej wiedzy na temat Wiesztortów z innych terenów, nieodparcie nasuwa się zupełnie nowa hipoteza o bliskim pokrewieństwie linii Hanka, Jacka i Jana z Wiesztortowiczami zamieszkującymi Ruś i Podlasie.

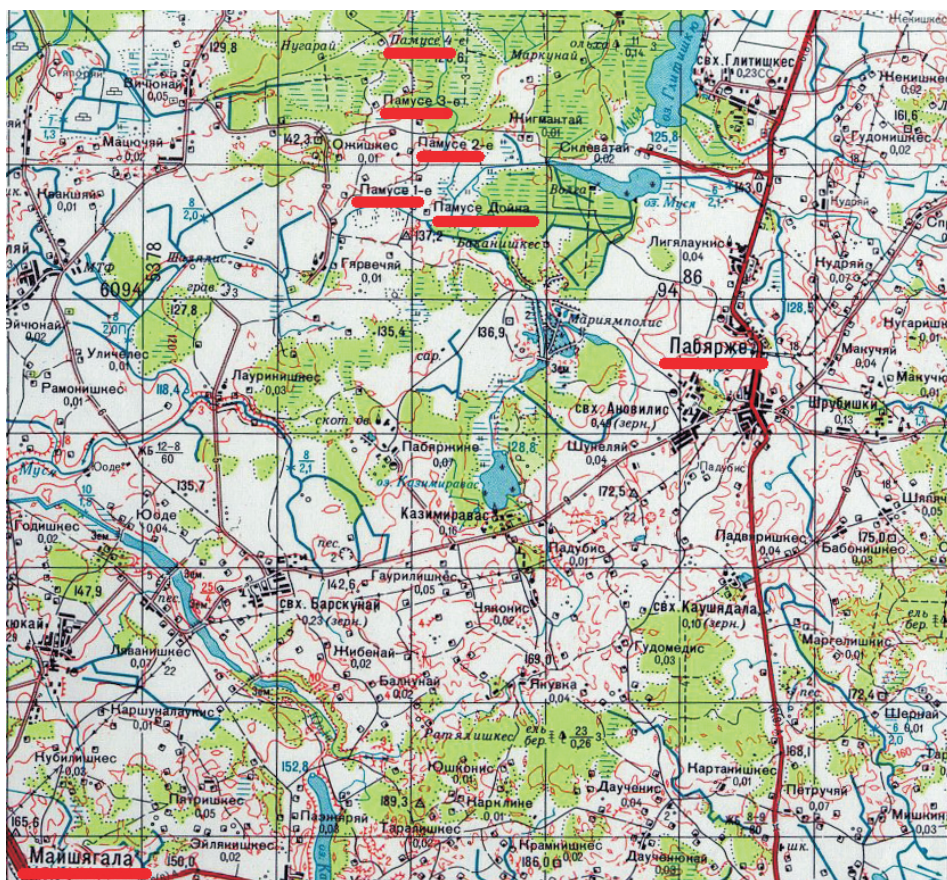
Najwcześniejszym znanym przedstawicielem Wiesztortów na Rusi jest łowczy hospodarski i namiestnik słonimski Miszko Wiesztortowicz (*Мишко Веумортовичъ*), ojciec łowczego Jana i dziadek dzierżawcy sieleckiego Stanisława⁶⁹. Istnieje regest dokumentu wystawionego w Dorsuniszkach (*Дорсунисках*) 19 listopada prawdopodobnie 1451 roku⁷⁰, którym Kazimierz Jagiellończyk przypomina Miskowi o wydaniu mu niegdyś przywileju na dobra nadane mu za jego służbę, niezależnie od jego braci. Ponieważ łowczy został obdarowany osobno, król odmawiał braciom Miszka prawa udziału w nadanej mu wtedy ziemi. Regest niestety nie podaje ani imion owych braci, ani też miejsca zamieszkania czy ewentualnie sprawowanych przez nich urzędów. Ponieważ mowa jest o nich w liczbie mnogiej, było ich więc co najmniej dwóch⁷¹. Biorąc pod uwagę datę wystawienia tego dokumentu, jedynym znanym nam Wiesztortem, który ówczesnie żył, nosił ten sam co Miszko patronimik, prawdopodobnie odpowiadał mu pokoleniowo, miał kontakty z przedstawicielami ówczesnej elity państwowej, a przez to sam zajmował stosunkowo wysoką pozycję społeczną, był wzmiankowany w 1459 roku Hanko Wiesztortowicz, domniemany założyciel linii z Podbrzezia i Bakszt. Istnieją też dodatkowe przesłanki, które tę hipotetyczną identyfikację zdają się mocno wspierać. Zauważmy bowiem, że Podbrzezie znajduje się zaledwie kilka kilometrów od miejscowości Pomusie⁷², gdzie w I połowie XV wieku mieli swoje

⁶⁹ Zob. źródła podane w przypisie 7 niniejszego artykułu.

⁷⁰ Dokument miał indykację nr 15, która dla listopada, za czasów panowania Kazimierza Jagiellończyka, przypadała w roku: 1451, 1466 i 1481. Szczegółowa analiza daty zob. *ibidem*, s. 121-122, przypis 359.

⁷¹ *Акты литовско-руцкого государства XIV-XVI ст.*, t. 1: 1390-1529, wyd. М. Ф. Довнар-Запольский, Москва 1899, s. 16, dok. 12.

⁷² Pomusie (vel Pomusz, lit. *Pamusė*, ros. Памусе), wieś nad rzeką Musą, przy jej północnym brzegu, ok. 7 km na północny zachód od Podbrzezia, ok. 5 km na zachód od Glinciszek i ok. 30 km na północ od centrum Wilna. Około 1890 r. liczyła 7 domów. Zob. SGKPIKS, t. 8, Warszawa 1887, s. 760; MTL N-35-39 *Вильнюс*.

Rycina 2. Okolice Podbrzezia i Mejszagoly

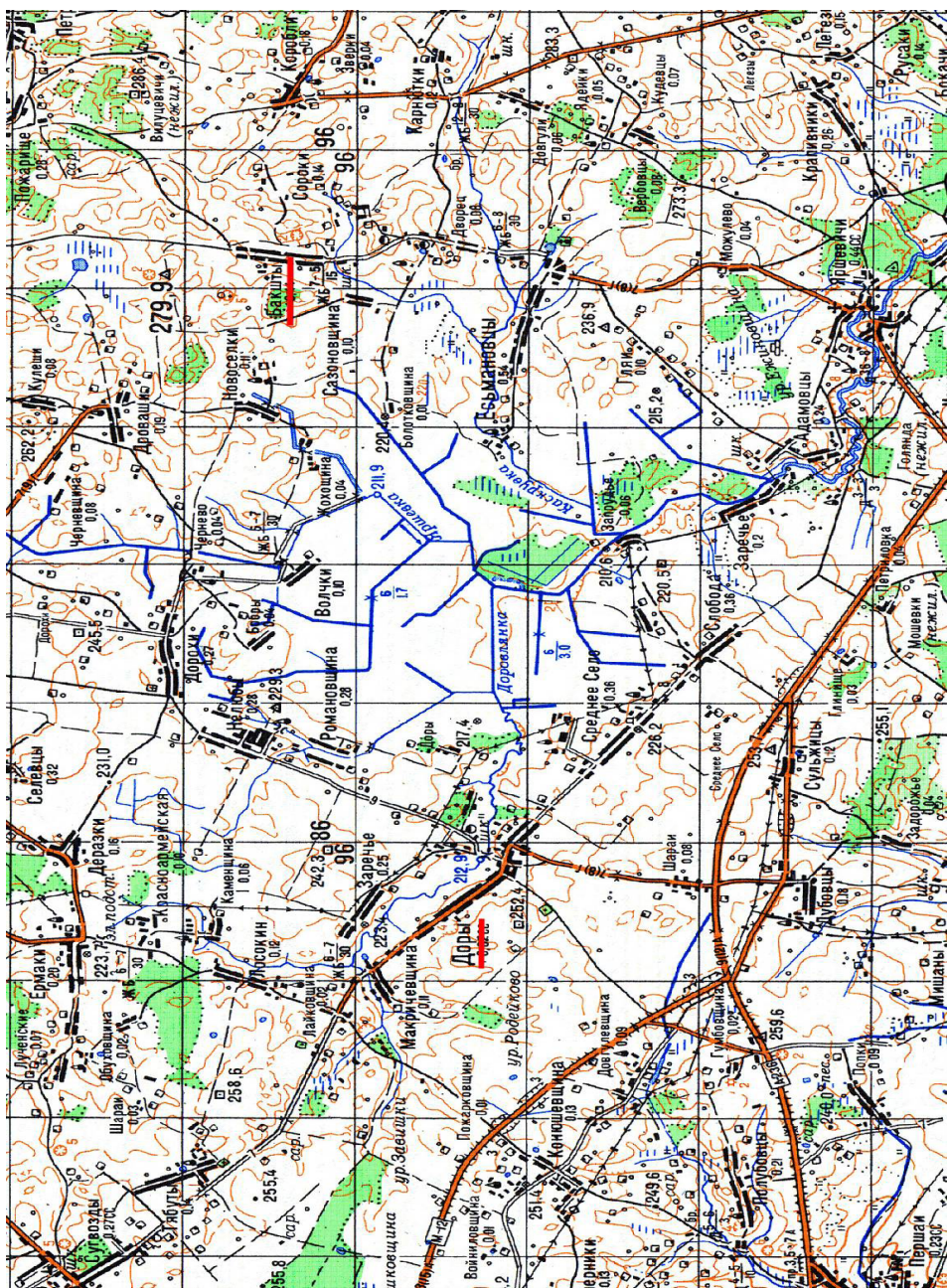
Źródło: *Mapa topograficzna Litwy*, Skala 1 : 100 000, wyd. i akt. lata 80. XX w., N-35-39 Вильнюс.

dobra Jerzy i Stanisław Radziwiłowicze, których ojciec Radziwił (vel Rodywil) przyjął w Horodle herb Sulima⁷³. Jak wiadomo, syn Miszka, królewski łowczy Jan Miszkowicz Wiesztortowicz, również pieczętował się herbem Sulima⁷⁴. Herbem tym pieczętowali się także bezpośredni sąsiedzi sieleckich Wiesztortów, wzmiankowani w źródłach od co najmniej 1477 roku Hamszeje z Berezy⁷⁵. Nie wiemy, jakim herbem pieczętował się Hanko czy też Jacko Wiesztortowicz, niemniej owe zagęszczenie Sulimów wydaje się tu zastanawiające.

⁷³ W. Semkowicz, *O litewskich rodach...*, s. 129-130.

⁷⁴ Swoją imienną pieczęć z takim herbem odcisnął Jan Miszkowicz jako świadek dokumentu wystawionego w Dobuczynie 25 stycznia 1487 r., którym to dokumentem książę Iwan Semenowicz zapisał swej żonie Fedorze Iwanównie Rohatyńskiej kwotę 2000 zł, jako oprawę wiana na swoich majątkach. Zob. Archiwum Główne Akt Dawnych w Warszawie, *Zbiór dokumentów pergaminowych*, poz. 4628.

⁷⁵ P.S. Towpik, *Родословная Гамшеев...*, s. 4-5.

Rycina 3. Okolice Dorów i kolejna osada Bakszty

Źródło: *Мапа topаграфічная Бялорусі* w skali 1 : 100 000, wyd. i aktualność II poł. lat 70. i lata 80. XX w., N-35-66 Молодечно.

W powiecie wilejskim, kilka kilometrów na wschód od tamtejszego majątku Miszka, zwanego Dory⁷⁶, znajduje się jedna z odnalezionych przez nas wsi Bakszty⁷⁷. Co prawda, identyfikacja dworu Wiesztorowicza w Baksztach leżących pomiędzy Łyntupami i Świrem jest zupełnie przekonująca, jednak nie można też wykluczyć, że i Bakszty koło Dorów należących do Miszka mają pewien związek z interesującym nas tu rodem. Pamiętajmy także, że nadal nie została zupełnie odrzucona identyfikacja Jakuba Niemirowicza z Jakubem Janowiczem Niemirowiczem, zwanym Szczyt, który może łączyć Jacka zarówno z dobrami Krzemień na Podlasiu⁷⁸, jak i rejonem miasta Brińska oraz którego żoną była Opranka, córka Miszka Wiesztorowicza. Jeśli więc krystalizująca się tu hipoteza, że Hanko był ojcem Jacka i jednocześnie też bratem Miszka, odpowiadałaby rzeczywistości, mielibyśmy tu do czynienia ze ścisłym kręgiem rodzinnym – Jacko pożyczałby pieniądze mężowi swojej stryjecznej kuzynki⁷⁹.

Nie możemy też wykluczyć, że Jacko, dyktując swój testament, był już starszym człowiekiem, a tym samym mógłby być nie bratankiem, tylko kolejnym bratem Miszka Wiesztorowicza, wtedy raczej byłby najmłodszy z całego rodzeństwa.

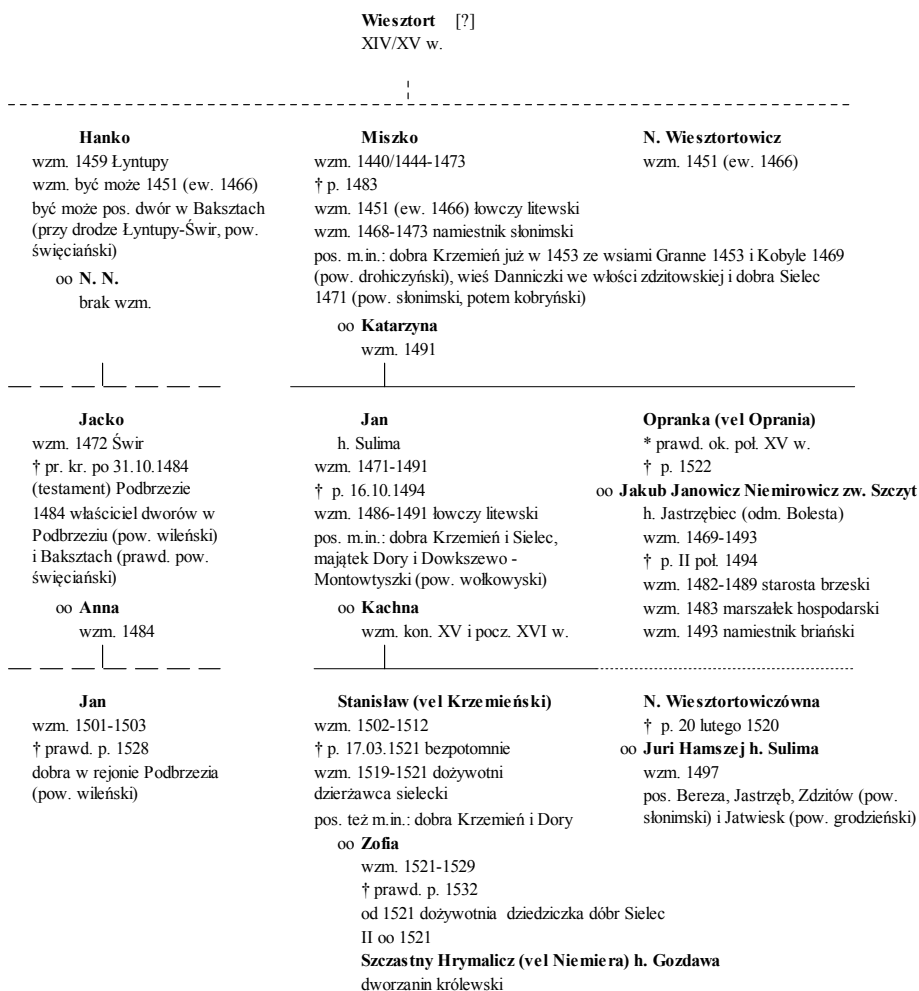
Z treści regestu dokumentu z Dorsuniszek możemy się domyślać o istnieniu jakiegoś sporu pomiędzy Miszkim a jego braćmi, o pewnych kierowanych przez nich pretensjach do udziału w nadaniach, które Miszko otrzymał od Jagiellończyka. Wobec powyższego nasuwa się pytanie, na jakiej podstawie to czynili, nie były to przecież ich rodowe ziemie, lecz prywatna wysługa łowczego. Czy można więc wnosić, że służbę u Jagiellończyka bracia odbywali razem, że wynagrodzony za nią został jedynie Miszko, jego zaś braci z jakiegoś powodu pominięto lub też w ich opinii gratyfikowani byli o wiele słabiej? Rodzi się też pytanie, o jakie konkretnie ziemie, czy też miejscowości im chodziło. Nie wiemy również, jak zakończyła się ta sprawa, czy bracia po liście hospodara zrezygnowali ze swych pretensji, czy też mimo wszystko doszło do ugody. Pytania te muszą na razie pozostać bez odpowiedzi...

⁷⁶ Dory (biał. Доры), wieś nad rzeczką Dorowlanką (Доровлянка), 7 km na północny wschód od Pierszaje (Першай), 25 km nieco na południowy zachód od miasta Mołodeczna. W 1777 r. dobra Dory, przechodząc z rąk Czartoryskich do biskupa wileńskiego Massalskiego, zajmowały powierzchnię 183 włók (ok. 3074 ha). Zob. SGKPIKS, t. 2, Warszawa 1881, s. 132; t. 15, cz. 1, s. 433; MTB N-35-66 *Моладечна*.

⁷⁷ Bakszty (biał. Бакшты), leżą 9 km nieco na północny wschód od wsi Dory i 14 km na zachód od rzeki Usza. W 1880 r. należały do rodziny Kowalewskich i miały 800 dziesięcin (ok. 874 ha) w tym połowę stanowiły lasy. Zob. SGKPIKS, t. 1, s. 85; MTB *Моладечна*.

⁷⁸ Krzemień, wieś leżąca 19 km na północny zachód od Drohiczyzna, 20 km na północny wschód od Sokołowa Podlaskiego, 15 km na południe od Ciechanowa, przy lewym brzegu rzeki Bug. Przy wsi znajdowała się przeprawa przez Bug, przez którą przechodził niegdyś trakt królewski spełniający ważną funkcję komunikacyjną jeszcze w XIX w. Obecnie wieś znajduje się w powiecie bielskim, gminie Granna. Zob. *ibidem*, t. 4, s. 775; MTP N-34-XXXV *Siedlce*.

⁷⁹ ML 25/25, Vilnius 1998, s. 81-82 poz. 13 (oryg. kar. 38v-39v).

Rycina 4. Tablica genealogiczna przedstawiająca hipotetyczne pokrewieństwo pomiędzy Hankiem, Jackiem i Janem Wiesztortowiczami a linią Miszka Wiesztortowicza
Źródło: oprac. własne.

Paweł Szymon Towpik

WIESZTORTOWICZ OF PODBRZEZIE AND BAKSZTY
IN THE GRAND DUCHY OF LITHUANIA

Abstract

Research which was done so far proved that on the territory of the Grand Duchy of Lithuania existed at least several families named Wiesztort or Wiesztortowicz (Westortowicz). Wiesztortowicz is a patronymic name. Both name variations appear in the original documents. Most of the found Wiesztort/Wiesztortowicz belonged to higher class called boyars however there were found also families belonging to town people or peasantry.

Hanko Wiesztortowicz was the first known member of the family. As a witness he was mentioned in a document issued in Łyntupy and dated on 1459. This document referred to Andruszko Dowgirdowicz, owner of Świrany and Łyntupy, who made donations to a church in Łyntupy. Besides Hanko the document mentioned also other witnesses as Sudywoj Wolimuntowicz, Castellan of Vilnius and Wieżgajło, *koniuszy/equerri* and *ciwun* of Vilnius.

Hanko probably had a son named Jacko. In 1472 he was a witness to a document in which *kniaź* Sienko Romanowicz Świrski donated some estate to the church in Świr. Jacko Wiesztortowicz wrote a will which was issued in Podbrzezie in 1484. He made donations to the nearby church in Mejszagola and gave to his wife Anna estates in Podbrzezie and Bakszty as well. There were several places called Bakszty but the most probable is the one which was located between Łyntupy and Świr. In the same will Jacko mentioned several people who had owned him money. Some of them belonged to the highest Lithuanian social class at that time. The total amount of money mentioned in the will is 156 *kop* of the Prague Cents/*grosz*. The first executor of his testament was *kniaź*/prince Daumont Butwidowicz Świrski.

The third generation of the investigated family is represented by Jan Wiesztortowicz. He was probably a son of the above mentioned Jacko. He appeared in two documents dated on 1501 and 1503. Those two documents concerned different donations to the church in Podbrzezie. Jan is mentioned there among other local nobles who gave land and serfs to the church. Personally Jan donated a field of 1.5 hectares and a meadow calculated as six wagon-driving of hay.

It is hard to say whether next generation of the family is mentioned in the 1528 Lithuanian Enrollment List. The family could migrate to other territories.

There is a high probability that above mentioned Hanko Wiesztortowicz was a brother of Miszko Wiesztortowicz a Lithuanian *łowczy* and *namiestnik* Deputy of Słonim. Miszko started the most well-to-do Wiesztort/Wiesztortowicz family line of the Sulima coat-of-arms which existed in *Rus*/Rus. The main estate of this family branch was Sielec (near the town of Bereza) and Krzemień in Podlasie.

